

arsboni

GOMBOS KATALIN

A jogállamiság színe és fonákja

LENDVAI GERGELY

Zwarte Piet a Facebook Oversight Board
kontextusában – a Zwarte Piet és a kulturális
különbségek értelmezése

SELNICEAN LÁSZLÓ

Jogvényesít és az egészségügyben

SZABÓ PATRIK

A jogalkotással okozott kárért való felelősség hazai
bírósjági gyakorlatáról röviden

Kiadja a Stádium Intézet
Budapest, Akadémia utca 11. mfsz. 3/A
stadiumintezet@gmail.com
arsboni@arsboni.hu
ISSN 2064-4655

Felelős szerkesztő:
Orbán Endre

Szerkesztők:

Dobos Zoltán
Kállai Nóra
Klemencsics Andrea
Kocsis Gergő
Mátyás Ferenc
Milánkovich András
Molnár Benedek
Nagy Gergő
Németh Márton

Rokob Balázs
Szabó Tibor Zsombor
Szentgáli-Tóth Boldizsár
Szalbot Balázs
Tóth Mónika
Tóth Péter
Trombitás Mónika
Weidinger Péter

Címlap: Dankó Dóra

TARTALOMJEGYZÉK

TANULMÁNY	4
Gombos Katalin: A jogállamiság színe és fonákja	4
Lendvai Gergely: Zwarte Piet a Facebook Oversight Board kontextusában – a Zwarte Piet és a kulturális különbségek értelmezése	22
Selnicean László: Jogérvényesítés az egészségügyben	32
Szabó Patrik: A jogalkotással okozott kárért való felelősség hazai bírósági gyakorlatáról röviden	47
Abstracts.....	54

TANULMÁNY

Gombos Katalin¹: A jogállamiság színe és fonákja

A jogállamiság egyike azoknak a jogi kérdéseknek, amely napjainkban több aspektusa miatt is a közérdeklődés középpontjába került. Szakírók, bírói fórumok foglalkoznak vele, ugyanakkor árnyalja a képet, hogy részben politikai viták központi elemévé is vált. Nem újkeletű a jog uralma (rule of law), illetve jogállamiság koncepciója (Etat de droit, Rechtsstaat), amely sok más fogalommal is elválaszthatatlanul szoros kapcsolatban áll. A tanulmány a jogállamiság tartalmának meghatározására, kikényszerítési mechanizmusainak bemutatására és a jogállamisággal szorosan összefüggő fogalmaknak a tisztázására, valamint az ezzel kapcsolatos jogdogmatikai viták bemutatására vállalkozik.

I. Bevezetés

A jogállamiság egyike azoknak a jogi kérdéseknek, amely napjainkban több aspektusa miatt is a közérdeklődés középpontjába került. Szakírók, bírói fórumok foglalkoznak vele, ugyanakkor árnyalja a képet, hogy részben politikai viták központi elemévé is vált. Nem újkeletű a jog uralma (rule of law),² illetve jogállamiság koncepciója (Etat de droit, Rechtsstaat), amely sok más fogalommal is elválaszthatatlanul szoros kapcsolatban áll. A jogállamiság elsősorban alkotmányossági kategóriaként definiálható, akár tagállami, akár uniós jogi dogmatikai alapon, és e fogalom elemeiként szükségképpen vizsgálandó a jogbiztonság, a hatalmi ágak elválasztása és a bírói függetlenség kérdése. Uniós jogi relációban megkerülhetetlen továbbá az elsőbbségi (elsődlegességi) doktrínával való kapcsolatának tisztázása is. A hatalmi ágak szétválasztása a jogállam működését jellemzi.³ Ez a bíróságok függetlensége szempontjából azt jelenti, hogy biztosítani szükséges többek között a jogalkotó és a végrehajtó hatalommal szemben a bíróságok függetlenségét.⁴ Az összefüggéseket jól mutatja, hogy az Emberi Jogok Európai Bíróságának (a továbbiakban: EJEB) 2020. december 1-jei *Guðmundur Andri Ástráðsson*

¹ Egyetemi tanár, Nemzeti Közszerzői Egyetem Államtudományi és Nemzetközi Tanulmányok Kar Európai Köz- és Magánjogi Tanszék.

² A joguralom az Európai Bíróság gyakorlatában is gyakran idézett, főként angolszász szerzők által használt fogalom. Egyik legpregnansabb megfogalmazására került sor a C-294/83. sz. Parti écologiste "Les Verts" kontra Európai Parlament ügyben 1986. április 23-án hozott ítéletben (ECLI:EU:C:1986:166); illetve a Bíróság 1991. december 14-i 1/91. sz. Re a Draft Treaty on European Economic Area (ECLI:EU:C:1991:490), és 1992. április 10-i 1/92. sz. Re a Revised Draft Treaty on European Economic Area (ECLI:EU:C:1992:189) véleményeiben.

³ C-430/21. sz. RS ügyben 2022. február 22-én hozott ítélet, ECLI:EU:C:2022:99, 42. pont.

⁴ C-585/18, C-624/18 és C-625/18. sz. A. K. és társai kontra Sąd Najwyższy [A legfelsőbb bíróság fegyelmi tanácsának függetlensége] egyesített ügyekben 2019. november 19-én hozott ítélet, ECLI:EU:C:2019:982, 124. pont; C-357/19., C-379/19, C-547/19, C-811/19 és C-840/19. sz. QN és társai elleni büntetőeljárás egyesített ügyekben 2021. december 21-én hozott ítélet, ECLI:EU:C:2021:1034, 228. pont; C-748/19–C-754/19. sz. WB és társai elleni büntetőeljárás egyesített ügyekben 2021. november 16-án hozott ítélet, ECLI:EU:C:2021:931, 68. pont, valamint az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlat.

kontra Izland ítéletében⁵ tett megállapítására utalva az Európai Unió Bírósága (a továbbiakban: Bíróság) a C-132/20. ítéletében⁶ megállapította, hogy a független bíróságokkal szembeni intézményi követelmények mindegyike olyan konkrét célt szolgál, amely a tisztességes eljárás sajátos garanciáit jelenti, közös jellemzőjük, hogy azok olyan alapelvek tiszteletben tartására irányulnak, mint a jog uralmának elve és a hatalmi ágak szétválasztása, és pontosította e tekintetben, hogy e követelmények mindegyikének alapját azon kötelezettség jelenti, hogy megőrizték a bizalmat, amelyet az igazságszolgáltatásnak a jogalanyokban keltenie kell, valamint e hatalmi ág többi hatalmi ágtól való függetlenségét.⁷ A tanulmány a jogállamiság tartalmának meghatározására, kikényszerítési mechanizmusainak bemutatására és a jogállamisággal szorosan összefüggő fogalmaknak a tisztázására, valamint az ezzel kapcsolatos jogdogmatikai viták bemutatására vállalkozik, ügyelve arra, hogy a vitákban „az érem másik oldala” is terítékre kerüljön.

II. A jogállamiság fogalma és a fogalom elemei a magyar alkotmányjog szemszögéből

A jogállamiság elsősorban alkotmányos alapelveként vizsgálható,⁸ sajátossága azonban, hogy erőteljesen átszőtt európai jogi dogmákkal. Definitív alapjául az alkotmányos vagy demokratikus jogállam koncepciója szolgál,⁹ amelyben általános tendencia az államhatalom, illetve az állami cselekvés joghoz kötése,¹⁰ amely az államhatalom kiszámíthatóságát és ésszerű korlátozását hivatott szolgálni. A jogállam léte nem merül ki abban, hogy létrehoz és fenntart valamilyen jogrendet, hanem jogrendjébe beépít bizonyos alapvető értékeket, fundamentumokat, alapelveket is.¹¹ A magyar alkotmányjogi gyakorlatban már a jelenleg hatályos Alaptörvény előtti korábbi Alkotmány a jogállamiságot a Magyar Köztársaság (Magyarország) alapértékévé nyilvánította.¹²

A jogállamiság mint alapérték normatív tartalmú fogalom, legális definícióját azonban az Alaptörvény nem határozza meg, ezért annak értelmezése főként az Alkotmánybíróságra

⁵ EJEB 2020. december 1-jei Guðmundur Andri Ástráðsson kontra Izland ítélet, CE:ECHR:2020:1201JUD002637418, 231. és 233. §

⁶ C-132/20. sz. BN és társai kontra Getin Noble Bank S.A. ügyben 2022. március 29-én hozott ítélet, ECLI:EU:C:2022:235, 117. pont.

⁷ C-487/19. sz. W.Ž. [A legfelsőbb bíróság rendkívüli felülvizsgálati és közjogi tanácsa – Kinevezés] ügyben 2021. október 6-án hozott ítélet, EU:C:2021:798, 124. pont.

⁸ Árva Zsuzsanna: *Nagykommentár Magyarország Alaptörvényéhez*. B) cikkhez fűzött magyarázat. Wolters Kluwer, Budapest, 2013.

⁹ Petrétei József: *Az alkotmányos demokrácia alapintézményei*. Dialóg Campus, Budapest – Pécs 2009. 144–146. o.

¹⁰ Vincze Attila – Chronowski Nóra: A demokrácia és a jogállamiság elve az Európai Unió jogában. In: Chronowski Nóra – Szentgáli-Tóth Boldizsár – Szilágyi Emese (szerk.): *Demokrácia-dilemmák. Alkotmányjogi elemzések a demokráciaelv értelmezéséről az Európai Unióban és Magyarországon*. ELTE Eötvös Kiadó Budapest, 2022. 17-48. 34. o.

¹¹ Gombos Katalin: *Bírói jogvédelem az Európai Unióban – Lisszabon után*. Complex, Budapest, 2011. 28. o.

¹² 9/1992. (I. 30.) AB határozat.

hárul. Az Alaptörvény az alapvető rendelkezések között, a B) cikk (1) bekezdésében tartalmazza a jogállamiság klauzuláját, amely értelmében Magyarország független, demokratikus jogállam. A magyar alkotmánybírói gyakorlat szerint a jogállamiság fogalma alkotmányossági mérceként kezelhető.¹³ A Alkotmánybíróság gyakorlata szerint a jogállamiság egyrészt az államszervezet demokratikus és zavartalan működését, másrészt a szabadságjogok érvényesülését jelenti.¹⁴

Az Alaptörvény B) cikk (1) bekezdésében foglalt jogállamiság Alkotmánybíróság általi értelmezése szerint a jogállamiság egyik feltétlen ismérve a jogbiztonság, amely értelmében a közhatalommal rendelkező szervek a jog által meghatározott szervezeti keretek között, a jog által megállapított működési rendben, a jog által a polgárok számára megismerhető és kiszámítható módon szabályozott korlátok között fejtik ki a tevékenységüket.¹⁵ A jogbiztonság pedig az államtól, és elsősorban a jogalkotótól azt várja el, hogy a jog egésze, egyes részterületei és egyes szabályai is világosak, egyértelműek és a norma címzettjei számára is értelmezhetőek és követhetőek legyenek.¹⁶ A normavilágosság egyben alkotmányos követelmény is.¹⁷

A jogállamiság fogalmán belül vizsgálendő továbbá a hatalommegosztás klasszikus hármas tagolása. A legfontosabb írott norma ezzel összefüggésben az Alaptörvény C) cikke, amely a hatalommegosztás elvét *expressis verbis* is tartalmazza. A hatalommegosztás fogalmi körében tárgyalja a magyar alkotmányjogi szakirodalom az alkotmányos *aktorok* kölcsönös egymásra utaltságát biztosító fékek és ellensúlyok rendszerét is,¹⁸ amely más szemszögből jogi garanciaként is érvényesül, így kapcsolódva a jogbiztonság követelményének megfogalmazásához. A jogbiztonsággal kapcsolatos legfontosabb követelményeket fogalmazzák meg az Alaptörvény T) cikkének a jogalkotással kapcsolatos előírásai is. Az Alkotmánybíróság kimondta, hogy csak a formalizált eljárás szabályainak követésével keletkezhet érvényes jogszabály, csak az eljárási normák betartásával működik alkotmányosan a jogszolgáltatás.¹⁹ Ebből az értelmezésből következik, hogy a jogállamiság összekapcsolódik a jogbiztonság követelményén túl az ebből levezethető közjogi érvénytelenség kategóriájával is.

A jogállamiság mint alapérték fogalmába értendők azok az eljárási garanciák, amelyek elsősorban a jogbiztonság elvéből fakadnak.²⁰ Az eljárási garanciák között már az Alaptörvény is megfogalmazza – egyebek mellett – a bírósághoz fordulás jogát [XXVIII. cikk (1) bekezdés] és a hatékony bírói jogorvoslathoz való jogot [XXVIII. cikk (7)

¹³ 9/1992. (I. 30.) AB határozat; 8/2022. (V. 25.) AB határozat; 10/1992. (II. 25.) AB határozat; 3020/2018. (I. 26.) AB határozat; 11/1992. (III. 5.) AB határozat; 11/2014. (IV. 4.) AB határozat.

¹⁴ 36/1992. (VI. 10.) AB határozat.

¹⁵ 9/1992. (I. 30.) AB határozat; 8/2022. (V. 25.) AB határozat; 33/2014. (XI. 7.) AB határozat, Indokolás [32]; 18/2022. (VIII. 1.) AB határozat, Indokolás [51].

¹⁶ 20/2020. (VIII. 4.) AB határozat Indokolás [116], [120].

¹⁷ 3047/2013. (II. 28.) AB határozat, Indokolás [13], [16].

¹⁸ Lásd pl: Szentgáli-Tóth Boldizsár: A minősített többségű törvényalkotás és a demokraciavédelem. In: Chronowski – Szentgáli-Tóth – Szilágyi (szerk.) i.m. 226. o.

¹⁹ 9/1992. (I. 30.) AB határozat; 33/2014. (XI. 7.) AB határozat, Indokolás [32]; 18/2022. (VIII. 1.) AB határozat, Indokolás [51].

²⁰ Balogh Zsolt – Holló András – Kukorelli István – Sári János: *Az Alkotmány magyarázata*. KJK-Kerszöv, Budapest, 2003, 48-49. o.

bekezdés], ezen kívül ezeket a garanciákat mint jogági alapelvi rendelkezéseket szabályozzák egyéb normák is, főként a büntető, a polgári és a közigazgatási eljárási kódexek. Az Alkotmánybíróság az eljárási garanciákkal kapcsolatosan kimondta, hogy azok alapvető jelentőségűek az egyes jogintézmények működésének kiszámíthatósága, azaz a jogbiztonság szempontjából. Csak az eljárási normák betartásával működik alkotmányosan a jogszolgáltatás.²¹

Az Alkotmánybíróság egy korai határozatában már kimondta, hogy a jogállami alkotmány nyújt eljárási garanciákat az alanyi jogok érvényesítésére, a fél alkotmányos joga annak eldöntése, hogy jogvitáját bíróság elé vigye.²² Az alanyi jogok és kötelezettségek érvényesítésére szolgáló, a jogállamiság részeként működő, alkotmányos követelményként funkcionáló eljárási garanciák pedig ezt segítő, a jogbiztonság alkotmányos elvéből következnek.²³ A jogállamisággal kapcsolatos alkotmányos érték a jogerős bírósági határozatok végrehajtása is.²⁴ Főként alkotmánybírósági döntésekből következtethetünk arra, hogy ezek a garanciák a jogbiztonság és ennek révén a jogállamiság alapértékének kereteibe tartoznak. A büntetőjog területén eljárási garancia a nem relativizálható tartalmú, azaz más alkotmányos joggal nem szembeállítható visszaható hatály tilalma, a ne bis in idem elve, az ártatlanág védelme vagy a jogorvoslati jog. Eljárási garanciák a polgári jogi és közigazgatási jogi jogterületen is érvényesülnek. A polgári jog területén a leggyakrabban értelmezettek ezek közül a felek jogaira²⁵ és eljárási pozíciójára,²⁶ illetve rendelkezési jogára vonatkozó garanciák. A közigazgatási jog területéről pedig az alábbiak emelhetők ki: a közigazgatási határozatok tényleges²⁷ bírósági felülvizsgálata²⁸ – az Alaptörvény hatályba lépését követően a közigazgatás bírósági ellenőrzése az önkormányzati jogalkotás ellenőrzése²⁹ révén is³⁰ –, a közigazgatás határozathozatali kötelezettsége,³¹ a közigazgatás törvény alá rendelése.³²

A hatékony jogorvoslatok területén nagy siker a közigazgatási határozatok bírósági felülvizsgálatának általánossá, továbbá a hatékony jogvédelem tényleges biztosítása érdekében az eljárási határidőkhöz fűződő jogkövetkezmények teljessé tétele (a

²¹ 11/1992. (III. 5.) AB határozat.

²² 1/1994. (I. 7.) AB határozat.

²³ 75/1995. (XII. 21.) AB határozat.

²⁴ 46/1991. (IX. 10.) AB határozat.

²⁵ Például: a kétoldalú meghallgatás követelménye.

²⁶ 8/1990. (II. 23.) AB határozat; 32/2021. (XII. 20.) AB határozat; 9/1992. (I. 30.) AB határozat; 8/2022. (V. 25.) AB határozat.

²⁷ 32/1990. (XII. 22.) AB határozat; 1/2017. (I. 17.) AB határozat; 63/1997. (XII. 12.) AB határozat; 30/2014. (IX. 30.) AB határozat.

²⁸ Jogi keretét az Alaptörvény XXVIII. cikk (7) bekezdése és 25. cikk (2) bekezdése tartalmazza.

²⁹ Alaptörvény 25. cikk (2) bekezdés.

³⁰ Az önkormányzatok jogalkotó tevékenységének vizsgálata korábban az Alkotmánybíróság hatáskörébe tartozott. Az Alaptörvény ezt a rendes bíróságok hatáskörébe utalta. A jelenlegi szabályok szerint a Kúria jogosult az önkormányzati rendeletek törvényességét elbírálni és jogalkotói mulasztását megállapítani. Ha az önkormányzati rendelet Alaptörvénybe ütközését kell elbírálni, akkor továbbra is az Alkotmánybíróság jár el.

³¹ 72/1995. (XII. 15.) AB határozat.

³² 56/1991. (XI. 8.) AB határozat; 2/2015. (II. 2.) AB határozat; 3124/2015. (VII. 9.) AB határozat.

közigazgatási szerv mulasztása esetén is). Alkotmánybírósági gyakorlat mutatott rá arra, hogy ha a jogalkotó nem biztosít hatékony eszközöket az ügyfél számára a közigazgatási szerv alkotmányos kötelességébe tartozó hatásköre gyakorlására, a konkrét esetben határozat meghozatalára, ez a helyzet sérti a jogállamiságot, a jogbiztonság követelményét, mert az ügyfél közigazgatási határozathozatalra vonatkozó joga nem tehető függővé attól, hogy a közigazgatási szerv milyen időpontban hajlandó dönteni a hatáskörébe utalt ügyben.³³ Ma már az ügyintézési határidők elmulasztásához többféle jogkövetkezmény kapcsolódik (nem csak a közigazgatási jog területén). Ezek közül néhány példát említve: bizonyos ügytípusok esetén a határidő elmulasztása automatikus engedélyezést, bejegyzést von maga után (pl: cégbejegyzés). A határidőmulasztás általános kártérítési kötelezettséget keletkeztet. Itt érdemes megemlíteni azt is, hogy az ügyintézés észszerű időtartamára is számos szabály vonatkozik (ilyenek az Alaptörvény és az eljárásjogi kódexek alapvető rendelkezései), valamint elsősorban az Emberi Jogok Európai Bíróságának joggyakorlata alapján³⁴ került bevezetésre egy új jogintézmény, amely az észszerű határidő bíróságok általi elmulasztásához vagyoni elégtétel adási jogkövetkezményt fűz.³⁵

III. A jogállamiság az Európai Unió szemszögéből

A jogállamiság uniós fogalma körül vannak jogirodalmi viták, de a különböző nézetek közös eleme, hogy alkotmányossági ismérvként³⁶ definiálható, amelyet Európában egy átfogó alapgondolat jellemez: a (köz)hatalom csakis a jognak alávetetten működhet.³⁷ A jogállamiság uniós jogrendbeli fogalma abból a sajátosságból fakad, hogy a mai Európai Uniót a jog ereje tartja össze, azaz maga az Európai Unió egy jogközösség.³⁸ Az alapértékek közül különösen a Lisszaboni Szerződés és az ezzel az elsődleges jog szintjére emelt Alapjogi Charta normatív erejének megnövekedése következtében vált kiemelt jelentőségűvé a jogállamiság és az alapjogok védelme. A jogállamiság mint követelmény felmerül magára az Unióra vonatkozóan belső működésére és nemzetközi szintű fellépésére is.³⁹ Ez a követelmény a tagállamokra is irányadó, amit igazol, hogy

³³ 72/1995. (XII. 15.) AB határozat.

³⁴ A Gázsó kontra Magyarország ügyben meghozott ítéletében az EJEB felhívta hazánkat, hogy hozzon létre olyan hazai jogorvoslatot vagy jogorvoslat-együttest, amely megfelelő módon, az EJEB esetjogában lefektetett egyezményes elvekkel összhangban állva képes kezelni az ítéletben azonosított strukturális hiányosságokat.

³⁵ 2021. évi XCIV. törvény a polgári peres eljárás elhúzóásával kapcsolatos vagyoni elégtétel érvényesítéséről.

³⁶ Pech, Laurent: 'A Union Founded on the Rule of Law': Meaning and Reality of the Rule of Law as a Constitutional Principle of EU Law. *European Constitutional Law Review*, 2010, Vol. 6., 362. o.

³⁷ Detre László: Összeálló kép: előrelépés a jogállamiság európai értelmezésében és alkalmazásában – Az Európai Unió Bíróságának a C-156/21. számú Magyarország kontra Parlament és Tanács ügyben hozott ítéletének jelentősége. EU jog online szakfolyóirat 2022/4.

³⁸ Lenaerts, Koen: New Horizons for the Rule of Law Within The EU, *German Law Journal*, 2020, Volume 21, 29-34. o.; Grabowska-Moroz, Barbara – Kochenov, Dimitry Vladimirovich – Scheppele, Kim Lane: EU Values are Law, after All: Enforcing EU values through Systemic Infringement Actions by the European Commission and the Member States of the European Union, *Yearbook of European Law*, 2020, Volume 39, 6., 10-11. o.

³⁹ EUSZ 21. cikk (1) bekezdés.

velük szemben már csatlakozási követelményként érvényesül a jogállamiság – és a többi alapérték – tiszteletben tartásának követelménye. A csatlakozás utáni időre pedig a *kondicionalitás* követelménye vonatkozik.⁴⁰

A jogállamiság fogalmának elemeit és kritériumrendszerét az alapító szerződések nem határozzák meg. Elsősorban az Európai Unió Bíróságának értelmező joggyakorlata tölti ki azt tartalommal, emellett a fogalom tisztázásához hozzájárulnak az Európa Tanács, a Velencei Bizottság, az EBESZ dokumentumai és a tagállamok alkotmányos hagyományai is.⁴¹ A magyar jogdogmatikában uralkodó egyik markáns nézet szerint a 2010-es években kibontakozó alkotmányossági válságok és visszaesés⁴² is impulzust jelentettek az európai jogalkotók által kidolgozott jogállamisági fogalmi keret⁴³ megalkotásához, amely először a Bizottság 2014-es dokumentumában jelent meg,⁴⁴ majd a Parlament és Tanács 2020/2092/EU rendeletében.⁴⁵ A jogállamiság fogalmáról ma már legális definíció is rendelkezésre áll, a 2020/2092/EU rendelet definiálja ugyanis akként, hogy az magában foglalja a törvényesség elvét, amely magában hordozza az átlátható, elszámoltatható, demokratikus és pluralista törvényhozási eljárás meglétét; a jobbiztonság elvét; a végrehajtó hatalom önkényessége tilalmának elvét; a független és pártatlan bíróságok által biztosított hatékony bírói jogvédelem elvét, az igazságszolgáltatáshoz való jogot is beleértve, az alapvető jogok tekintetében is; a hatalmi ágak szétválasztásának elvét; valamint a megkülönböztetés tilalmának elvét és a törvény előtti egyenlőség elvét. A jogállamiságot az Európai Unióról szóló szerződés (a továbbiakban: EUSZ) 2. cikkében rögzített egyéb uniós értékekre és elvekre figyelemmel kell értelmezni.⁴⁶ A fogalmat értelmező magyar szakirodalom álláspontja szerint a jogállamiság uniós tartalma magában foglalja, hogy valamennyi közhatalmi jogosítványt kizárólag törvényes korlátok között, a demokrácia értékeinek és az alapvető jogoknak megfelelően, valamint független és pártatlan bíróságok felügyelete mellett alkalmazzák.⁴⁷

IV. Szakirodalmi viták az európai jogállamiság hazai érvényesülése területén

A szakirodalomban hangsúlyosan megjelenő nézetek⁴⁸ szerint az uniós jognak – különösen az EUSZ 2. cikkében rögzített egyéb uniós értékekre és a normatív tartalmú jogállamiság-fogalomra tekintettel értelmezett keretben – meghatározó szerepe van a jogállamiság érvényesítésében. A jogállamiság és a demokratikus jogok érvényesülése az

⁴⁰ Blutman László: A jogállamiság követelménye az Európai Unió jogában: felújítás alatt. *Jogtudományi Közöny* 2021/6., 261–270. o.

⁴¹ Vincze – Chronowski i.m. 36. o.

⁴² Csongor István Nagy: The EU's rule-of-law crisis and the problem of diagonality. In: Jones, Erik (szerk.): *European Studies. Past, Present and Future*. Agenda, Newcastle upon Tyne 2020. 35.

⁴³ Ennek soft eleme: a Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek és a Tanácsnak (2014. március 11.): A jogállamiság megerősítésére irányuló új uniós keret, COM(2014) 158 final (jogállamisági keret); továbbá hard eleme: a 2020/2092 rendelet.

⁴⁴ A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek és a Tanácsnak (2014. március 11.): A jogállamiság megerősítésére irányuló új uniós keret, COM(2014) 158 final.

⁴⁵ 2020/2092 rendelet.

⁴⁶ 2020/2092 rendelet 2. cikk a) pont.

⁴⁷ Vincze – Chronowski i.m. 36. o.

⁴⁸ Lásd: Blutman i.m., Vincze – Chronowski i.m., Nagy i.m., Gombos 2012 i.m.

Európai Unióban alapvető fontosságú, értékalapú megközelítésű kérdés, és akkor lehet hatékonyan érvényesülő jogi instrumentum is, ha az uniós jog és a tagállami jogok közötti „együttdolgozás” figyelhető meg. Mértékadó magyar jogi nézetek szerint az európai jogrendszer alapja az uniós tagállami jogrendszerek által definiált azon terület, amelyen a tagállami és az uniós normák egyaránt érvényesülnek.⁴⁹ Az uniós jognak és a tagállami jogoknak egyfajta koegzisztenciában kell együttműködniük.⁵⁰ A magyar jogirodalom döntő részben elfogadja azt a jelentős szakírói álláspontot, hogy közjogi szempontból egyedülálló módon összekapcsolódik az Európai Unió elsődleges joga és a tagállamok jogrendje.⁵¹ A jelenleg hatályos EUSZ már *expressis verbis* is meghatározza azokat a közös értékeket, amelyek az Európai Uniót összetartják. Az Európai Uniót összetartó értékcentrum az emberi méltóság tiszteletben tartásában, a szabadság, a demokrácia, az egyenlőség, a jogállamiság, az emberi jogok – ideértve a kisebbségekhez tartozó személyek jogait – tiszteletben tartásának követelményében nyilvánul meg,⁵² ez pedig egyben a tagállamokban (a pluralizmus, a megkülönböztetés tilalma, a tolerancia, az igazságosság, a szolidaritás, valamint a nők és a férfiak közötti egyenlőség társadalmában⁵³) is a közös értékek alapja, mert csak ez az értékazonosság eredményezheti a demokratikus jogok megfelelő érvényesülését.

A jogtudományban megjelennek olyan nézetek is, amelyek az elsőbbség elvének abszolút felfogásával szemben a tagállami alkotmánybíróságok saját gyakorlatukban megjelenő relativizált elsőbbségi elven alapulnak. Az erre kidolgozott tesztek egyike az alkotmányos identitás⁵⁴ védelmének megfogalmazása. E nézetrendszer központi eleme, hogy az uniós jog szerepe leginkább a hatáskör transzfer és a nemzeti identitás elve alapján vitatható. Az alkotmányos identitás fogalma Magyarországon hosszú ideig csak a szakirodalom szintjén,⁵⁵ az Alkotmánybíróság előtt pedig egy párhuzamos indokolásban,⁵⁶ illetve egy

⁴⁹ Máthé Gábor: A posztmodern jogállam. *Polgári Szemle*. 2019/1–3., 193–203. o., DOI: 10.24307/psz.2019.0912

⁵⁰ Vörös Imre: Európai jog – magyar jog: konkurencia vagy koegzisztencia. *Jogtudományi Közlöny*. 2011/7–8., 369–401. o.

⁵¹ Bogdandy, Armin von – Grabenwarter, Christoph – Huber, Peter M. (Hrsg.): *Handbuch Ius Publicum Europaeum VI. Verfassungsgerichtsbarkeit in Europa: Institutionen*. C. F. Müller, Heidelberg, 2016. 16–18. o.

⁵² A 2. cikk jelentőségéről lásd: Bogdandy, Armin von – Spieker, Luke Dimitrios: Protecting Fundamental Rights Beyond the Charter: Repositioning the Reverse Solange Doctrine in Light of the CJEU's Article 2 TEU Case-Law. In: Bobek, Michal – Adams-Prassl, Jeremias (eds.): *EU Law in the Member States: The EU Charter of Fundamental Rights in the Member States*, Volume 7 in the series 'EU Law in the Member States'. Oxford, Hart Publishing, 2020. 525–546. o.

⁵³ EUSZ 2. cikk.

⁵⁴ A nemzeti identitás fogalom elemeinek pontos meghatározását – akár hazai, akár uniós szinten vizsgáljuk a kérdést – nehezíti, hogy nagyon sokféle az identitás attribútumot felsorakoztató, igen különböző elképzelések párhuzamosan léteznek a szakirodalomban. Lásd erről részletesen: Orbán Endre: *Alkotmányos identitás az Európai Unióban*. Társadalomtudományi Kutatóközpont Jogtudományi Intézet, Budapest, 2020.

⁵⁵ Sulyok Márton: Nemzeti és alkotmányos identitás a nemzeti alkotmánybíróságok gyakorlatában. In: Jakó Mira Anna (szerk.): *Nemzeti identitás és alkotmányos identitás az Európai Unió és a tagállamok viszonylatában. Nemzetközi és Regionális Tanulmányok 10*. Generál, Szeged 2014.; Trócsányi László: *Az alkotmányozás dilemmái. Alkotmányos identitás és európai integráció*. HVG-ORAC, Budapest 2014.; Gary J. Jacobsohn: *Constitutional Identity*. Harvard University Press, Cambridge–London 2010., Gary J. Jacobsohn: The formation of constitutional identities. In: Ginsburg, Tom – Dixon, Rosalind (eds.): *Comparative Constitutional Law*. Edward Elgar, Cheltenham 2011. 129–142. o., Rosenfeld, Michel: *The*

különvéleményben⁵⁷ jelent meg. Jó összefoglalást adnak e kérdésről Varga Zs. Andrásnak a 22/2016-os AB határozathoz fűzött párhuzamos indoklásában foglaltak, amely lényege szerint Magyarország szuverenitásának védelme egyszersmind az önazonosság védelme is. Az Európai Unió vonatkozásában ez azzal a következtetéssel jár, hogy Magyarország szuverenitásának fenntartását kell vélelmezni az Európai Unió alapító szerződéseiben megállapított jogokhoz és kötelezettségekhez képest további hatáskörök közös gyakorlásának megítélésekor. Mivel a történeti alkotmányunkon alapuló önazonosság tényén nyugvó Alaptörvény az önazonosság védelmének jogi eszköze, az Alkotmánybíróságnak, miként minden más állami intézménynek is, szorosan kell értelmeznie a szuverenitás fenntartásának vélelmét. Ha vannak olyan érvek, amelyek egy hatáskör gyakorlásának tagállami szuverenitásban tartása mellett szólnak, akkor még abban az esetben is azt kell vélelmezni, hogy a hatáskört Magyarország nem engedte át az Európai Uniónak, ha az átengedés mellett is szólnak érvek.⁵⁸

Az Alkotmánybíróság 22/2016. (XII. 5.) határozata⁵⁹ már hivatalosan is használta az alkotmányos identitás (az alkotmányos önazonosság) fogalmát. A döntés rendelkező része szerint „[a]z Alkotmánybíróság hatáskörei gyakorlása során, erre irányuló indítvány alapján vizsgálhatja, hogy az Alaptörvény E) cikk (2) bekezdésén alapuló közös hatáskörgyakorlás sérti-e az emberi méltóságot, más alapvető jogot, vagy Magyarország szuverenitását, illetve történeti alkotmányán alapuló önazonosságát.”

Az Alaptörvény E) cikk (2) bekezdését értelmező Alkotmánybíróság határozatában három kontrollmechanizmust nevesít, amelyeket az Alkotmánybíróság alkalmazhat az uniós jogi aktusokkal kapcsolatosan, ezek közül az első az ún. alapjogi fenntartás, ami az alapjogok lényeges tartalmát hivatott védeni mintegy másodlagos jelleggel,⁶⁰ a másik kettő pedig a szuverenitásteszt és az identitásteszt.⁶¹ A magyar Alkotmánybíróság definíciót nem adott, de az alkotmányos identitás védelmét megfogalmazó uniós rendelkezést mint egyféle fékező követelményt fogalmazta meg, amely érvényesül az Európai Unió intézményeinek korlátozott, alkotmányos keretek által behatárolt felhatalmazásának hangsúlyozása révén. Az

Identity of the Constitutional Subject. Selfhood, Citizenship, Culture and Community. Routledge, London – New York 2010.; Schill, Stephan W. – Bogdandy, Armin von: Overcoming absolute primacy: Respect for national identity under the Lisbon Treaty. *Common Market Law Review.* Volume 48, Issue 5 (2011) 1417 – 1453. o.

⁵⁶ 143/2010. (VII. 14.) AB határozat, Trócsányi László párhuzamos indoklása.

⁵⁷ 23/2015. (VII. 7.) AB határozat, Varga Zs. András különvéleménye.

⁵⁸ Varga Zs. Andrásnak a 22/2016. (XII. 5.) AB határozathoz fűzött párhuzamos indoklása [113]-[114]. Német alkotmánybírósági gyakorlatra is kitekintve lásd még a felmerült dogmatikai problémák felvetését: Drinóczi Tímea: A 22/2016 (XII. 5.) AB határozat: mit (nem) tartalmaz, és mi következik belőle – Az identitásvizsgálat és az ultra vires közös hatáskörgyakorlás összehasonlító elemzésben. *MTA Law Working Papers* 2017/1., Elérhető: <https://jog.tk.hu/mtalwp/a-222016-xii-5-ab-hatarozat-mit-nem-tartalmaz-es-mi-kovetkezik-belole-az-identitasvizsgalat-es-az-ultra-vires-kozos-hataskorgyakorlas-osszehasonlito-elemzesben>

⁵⁹ A határozat elemzésére lásd: Chronowski Nóra – Vincze Attila – Szentgáli-Tóth Boldizsár: 22/2016. (XII. 5.) AB határozat – az uniós közös hatáskörgyakorlás. In: Gárdos-Orosz Fruzsina – Zakariás Kinga (szerk.): *Az Alkotmánybírósági gyakorlat: Az Alkotmánybíróság 100 elvi jelentőségű határozata. 2. kötet,* Társadalomtudományi Kutatóközpont, HVG-ORAC, Budapest, 2021. 643-670. o. Elérhető: <https://jog.tk.hu/az-alkotmanybirosagi-gyakorlat>

⁶⁰ Sonnevend Pál: Alapvető jogaink a csatlakozás után. *Fundamentum* 2003/2., 27–37. o.

⁶¹ 22/2016. (XII. 5.) AB határozat Indokolás [67].

alkotmányos identitás fogalmával kapcsolatosan a döntés példálódzó jelleggel kiemel néhány általános elemet, „amelyek azonosak a ma általánosan elfogadott alkotmányos értékekkel: a szabadságjogok, a hatalommegosztás, a köztársasági államforma, a közjogi autonómiák tisztelete, a vallásszabadság, a törvényes hatalomgyakorlás, a parlamentarizmus, a jogegyenlőség, a bírói hatalom elismerése, a velünk élő nemzetiségek védelme.”⁶² A német Alkotmánybíróság Lisszabon-döntéséhez hasonló érvelés szerint „[a]z alkotmányos önazonosság védelme felmerülhet az egyének életfeltételeit, főként az alapjogok által védett magánszférájukat és személyi, illetve szociális biztonságukat, továbbá önálló döntési felelősségüket befolyásoló esetekben, továbbá Magyarország nyelvi, történelmi és a kulturális hagyományai érintettsége esetén.”⁶³ Az Alkotmánybíróság szerint „Magyarország alkotmányos önazonossága olyan alapvető érték, amelyet nem az Alaptörvény hoz létre, azt az Alaptörvény csak elismeri. Az alkotmányos önazonosságról ezért nemzetközi szerződéssel sem lehet lemondani, attól csak a szuverenitás, az önálló államiság végleges megszűnése foszthatja meg Magyarországot.”⁶⁴ Ezt a meghatározást fejlesztette tovább az Alkotmánybíróság⁶⁵ – a Varga Zs. András 22/2016-os AB határozathoz fűzött párhuzamos indoklásában foglaltakat követve –, amikor kimondta, hogy „Magyarország alkotmányos önazonosságát alkotó értékek a történelmi alkotmányfejlődés során jöttek létre, azok jogi tényeknek minősülnek, amelyekről nemcsak nemzetközi szerződéssel, de még az Alaptörvény módosításával sem lehetne lemondani, mivel jogi tények jogalkotás útján nem változtathatók meg.”⁶⁶

Jogirodalmi viták övezik a jogállamiság egyik elemeként nevesíthető bírói függetlenség kérdését is.⁶⁷ A bírói függetlenség Magyarországon alkotmányos szabályokkal garantált. Az Alaptörvény rögzíti a bírói függetlenség garanciális elemeit: a bírák csak a törvénynek vannak alárendelve, ítélezési tevékenységükben nem utasíthatók, tisztségükből csak a

⁶² 22/2016. (XII. 5.) AB határozat Indokolás [127].

⁶³ 22/2016. (XII. 5.) AB határozat Indokolás [128].

⁶⁴ 22/2016. (XII. 5.) AB határozat Indokolás [129].

⁶⁵ Lásd az AB határozat részletes elemzését: Orbán Endre – Szabó Patrik: A „visszafoglalás elve” – Az Alkotmánybíróság 32/2021. (XII. 20.) AB határozata az uniós jog hazai érvényesüléséről. *Közjogi Szemle*, 2022/2., 103-111. o.; Szirbik Miklós: Konstitutioneller Dialog in Ost-Mitteleuropa. In: Schubel, Christian – Kirste, Stephan – Müller-Graff, Peter-Christian – Diggelmann, Oliver – Hufeld, Ulrich (szerk.) *Jahrbuch für Vergleichende Staats- und Rechtswissenschaften – 2022*. Nomos Verlagsgesellschaft mbH & Co. KG, Baden-Baden, 2022. 269-280. o.

⁶⁶ 32/2021. (XII. 20.) AB határozat Indokolás [101].

⁶⁷ Az újabb jogirodalomra lásd például: Petra Bárd: In courts we trust, or should we? Judicial independence as the precondition for the effectiveness of EU law. *European Law Journal* 2022/28., (2022) May 31 1-26. o. <https://doi.org/10.1111/eulj.12425>; Gombos Katalin: A bírói függetlenség és a jogállamiság új összefüggései. *Jogtudományi Közlöny*, 2021/10., 440-448. o.; Orbán Endre: A bírói függetlenség értelmezése körüli legújabb dilemmák az Alkotmánybíróság és az Európai Unió Bírósága gyakorlatában, *EU Jog – Online Szakfolyóirat*, 2021/1-2., 3-15. o.; Sillen, J: The concept of ‘internal judicial independence’ in the case law of the European Court of Human Rights. *European Constitutional Law Review*, (2019) 15(1), 104-133. o. <https://doi.org/10.1017/S1574019619000014>; Badó Attila: *A bírói függetlenség egyes garanciális elemeinek összehasonlító vizsgálata*. Akadémiai nagydoktori értekezés (2018); Badó Attila: *A bírói függetlenség, a tisztességes eljárás és a politika - Összehasonlító jogi tanulmányok*. Gondolat, Budapest, 2011.; Küpper, Herbert – Patyi András: 50. § [A bíróságok feladatai és függetlenségük]. In: Jakab András (szerk.): *Az Alkotmány kommentárja II*. Budapest, Századvég, 2009. 1737. o.; Fleck Zoltán: *Jogállam és Igazságszolgáltatás a változó világban*. Gondolat, Budapest, 2008.

törvényben meghatározott okból és eljárás keretében lehet elmozdítani őket. Nem lehetnek tagjai pártnak, nem folytathatnak politikai tevékenységet. A függetlenségüket biztosítja az is, hogy a hivatásos bírakat a köztársasági elnök nevezi ki. Az Alkotmánybíróság értelmezése szerint: „ (...) az Alaptörvény XXVIII. cikk (1) bekezdése szerinti tisztességes bírósági eljáráshoz való jog magában foglalja a törvény által felállított bíróságra vonatkozó követelményt is, melyből levezethető a törvényes bíróhoz való jog követelménye. (...) Az ügyelosztási rendet az objektivitás és a személytelenség biztosítása, az önkényesség kizárása érdekében előző évben állapítja meg a bíróság elnöke, ... ebből következik, hogy a bíró és az ügy egymáshoz rendelése alkotmányosan csak előre meghatározott, általános szabályok alkalmazásával, objektív alapokon történhet (...) A törvényes bírótól való elvonás tilalma – az önkényes ügyelosztási renddel szemben – az eljárás résztvevőit megillető biztosíték (...). Annak megítélésakor azonban, hogy a konkrét ügyben ki tekinthető törvényes bírónak, ugyanilyen súllyal jönnek számításba – többek között – az eljárási törvénynek a hatáskörre, illetékességre, a jogorvoslati rendre és a tisztességes eljárás követelményének biztosítására vonatkozó további rendelkezései.”⁶⁸

A bírói függetlenség kérdése – több szempontból is – régóta az uniós jog egyik favorit témája, egyben elválaszthatatlanul összefügg a Bíróság ítélkezési gyakorlatának elemzésével is. Ebben a szegmensben a jogállamiság – Bíróság megfogalmazása szerinti – bírói operacionalizálására is több példa van már: a tisztességes eljárás – bírói függetlenség – jogállamiság – alapjogvédelem – uniós jog hatékony érvényesülése⁶⁹ érvelési vonalon.⁷⁰ A Bíróság újabb ítélkezési gyakorlata alapján a bírói függetlenség fogalmi körébe vonható a bírák kinevezésével és ellenük fegyelmi eljárások lefolytatásával kapcsolatos garanciák megteremtése, továbbá a tisztességes eljáráshoz és a törvényes bíróhoz való jog keretébe is tartozó kérdésként az ügyelosztási rend kérdése. Ez utóbbi kérdés a Velencei Bizottság Magyarországot érintő legújabb vizsgálataiban,⁷¹ az Európai Bizottság 2021. évi Jogállamisági Jelentésében⁷² és a Magyarország és az Európai Bizottság között a köznyelvi megfogalmazás szerint „az uniós pénzek Magyarországra érkezésének feltételrendszere” teljesítése kapcsán is felbukkant, amelyre adekvátnak tűnő válasz az automatikus szignálás,⁷³ továbbá különösen a Kúria transzparenciájának növelése érdekében tervezett változások bevezetése.

⁶⁸ 3320/2021. (VII. 23.) AB határozat, továbbá lásd még: Varga Zs. András: A tisztességes eljáráshoz való jog bírósági aspektusból. *Kúriai Döntések – Bírósági Határozatok*. 2022/4., Fórum. Elérhető: <https://kuria-birosag.hu/hu/kurjai-dontesek/1-dr-varga-zs-andras-tisztesseseges-eljarashoz-valo-jog-birosagi-aspektusbol>

⁶⁹ Lenaerts, Koen – Gutiérrez-Fons, José A.: *Az Európai Unió Bíróságának jogértelmezési módszerei*. Hvgorac, Budapest, 2022. 77. o.

⁷⁰ C-216/18. PPU, sz. LM ügyben 2018. július 25-én hozott ítélet, ECLI:EU:C:2018:586, 48–52. pont.

⁷¹ CDL-AD(2021)036.

⁷² SWD(2021) 714 final.

⁷³ Ennek azonban vannak hátrányai. Egyrészt az automatizmus a szakosodás ellenében hat. Valamennyi mozgásteret hagy az elkülönült és nagyobb ügyérkezést mutató ügyszakok (referádák) elkülönült kezelésére, de a kis szakterületek a megszerzett tapasztalatra hivatkozva nem tarthatók egyetlen tanácsnál (ellenkező esetben minden tanács referádája zárttá válna, ami az automatizmust üresítené ki). A Kúria jelenleg két alapvető elvet alkalmaz: a rögzített rendet és a szeniorátust. Ezek által a törvények és az Alkotmánybíróság értelmezésének megfelelően a ténylegesen eljáró tanácsok összetétele és a bírák személye tekintetében biztosítható az előreláthatóság, a kiszámíthatóság és a nyilvánosság. Lásd erről: Varga Zs. i.m.

A bírói függetlenség kérdése szorosan összefügg az Európai Unió működéséről szóló szerződés (a továbbiakban: EUMSZ) 267. cikke szerinti előzetes döntéshozatali eljárás bírói fórumok részéről történő korlátozásmentes kezdeményezésének jogával. E területen fontos kiindulópont a nagy nemzetközi visszhangot is kiváltott Cartesio ítélet, amelyben a Bíróság magyar kezdeményezésre, a magyar jogorvoslati fórumrendszer sajátosságaira tekintettel foglalt állást az előzetes döntéshozatali jogosultság kereteiről. E területen azonban a közelmúltból negatív példa is említhető. Az IS ítéletben⁷⁴ megfogalmazott elvek a bírói függetlenség uniós joggal össze nem férő korlátozására mutattak rá. Az ügy alapjául az a tényállás szolgált, hogy 2019. július 19-én a legfőbb ügyész a büntetőeljárás törvény 667. §-a alapján a törvényesség érdekében bejelentett jogorvoslattal élt a Kúria előtt egy olyan előzetes döntéshozatal iránti eredeti kérelemmel szemben, amelyet egy svéd állampolgárral szemben indult büntetőeljárás során a Pesti Központi Kerületi Bíróság bírója terjesztett elő (a magyar szabályozásnak a büntetőeljárás során igénybe vehető tolmácsoláshoz és fordításhoz való jogról szóló 2010/64 irányelvvel, valamint a büntetőeljárás során a tájékoztatáshoz való jogról szóló 2012/13 irányelvvel való összeegyeztethetőségére vonatkozóan). A Kúria a 2019. szeptember 10-i ítéletében a törvényesség érdekében bejelentett jogorvoslatról határozott, és azt – annak jogi hatályát nem érintően – törvénysértőnek minősítette, lényegében azzal az indokkal, hogy az előterjesztett kérdések⁷⁵ nem relevánsak és szükségesek az érintett jogvita megoldása szempontjából.⁷⁶ A kérdést előterjesztő bíróval szemben a Kúria ítéletében szereplő indokokkal azonos okokból fegyelmi eljárást kezdeményeztek, amelyet időközben visszavontak. Az említett bíró, mivel kétségei támadtak az ilyen eljárásnak, valamint a Kúria ítéletének az uniós joggal való összeegyeztethetőségét és annak az alapeljárás folytatására gyakorolt hatását illetően, e tekintetben előzetes döntéshozatal iránti kiegészítő kérelmet terjesztett elő.

Ahogy az IS ügyben a Bíróság kifejtette, az EUMSZ 267. cikkel nem ellentétes önmagában az, hogy az előzetes döntéshozatalra utaló határozattal szemben a nemzeti jog alapján jogorvoslattal lehet élni, ugyanakkor valamely legfelsőbb bíróságnak az előzetes döntéshozatal iránti kérelmet azon az alapon törvénysértőnek minősítő határozata, hogy az előterjesztett kérdések nem relevánsak és szükségesek az alapjogvita eldöntése szempontjából, összeegyeztethetetlen e cikkel. Az előzetes döntéshozatalra előterjesztett kérdés elfogadhatóságának feltétele, hogy a Bíróság által meghozandó határozat szükséges legyen a kérdést előterjesztő bíróság által az előtte folyamatban lévő ügyben kialakítandó ítélete meghozatalához. Az előterjesztett kérdések elfogadhatóságának megállapítására azonban kizárólag a Bíróság rendelkezik kizárólagos hatáskörrel (lásd ebben az értelemben: 2008. december 16-i Cartesio ítélet, C-210/06, EU:C:2008:723, 93–

⁷⁴ C-564/19. sz. IS elleni büntetőeljárás ügyben 2021. november 23-án hozott ítélet, ECLI:EU:C:2021:949.

⁷⁵ Amelyek részben a bírósági elnököknek az OBH elnöke által ideiglenes megbízással történő közvetlen kinevezésére és a bírák javadalmazására vonatkoztak.

⁷⁶ Lásd még erről a Kúria 2021. április 16-i (és 2019. szeptember 11-i) közleménye az Európai Unió Bírósága C-564/19. számú ügyében kifejtett főtanácsnoki indítványról. Elérhetők: <https://lb.hu/hu/sajto/kuria-kozlemenye-az-europai-unio-birosaga-c-56419-szamu-ugyeben-kifejtett-fotanacsnoki> és <https://lb.hu/hu/sajto/buntetoeljaras-menetenek-megakasztasa-jogszeru-es-alapos-erdemi-dontes-meghozatalanak>

96. pont).⁷⁷ Ahogyan arra az ügyben eljáró főtanácsnok is rámutatott, az uniós jog hatékonyságát veszélyeztetné az, ha a legfelsőbb nemzeti bírósághoz benyújtott kereset kimenetele visszatartaná az uniós jog által szabályozott jogvitával kapcsolatban eljáró nemzeti bíróságot attól, hogy éljen az EUMSZ 267. cikkben részére biztosított azon lehetőséggel, hogy az uniós jog értelmezésével vagy érvényességével kapcsolatos kérdéseket terjesszen a Bíróság elé.⁷⁸ Még ha a Kúria nem is kötelezte a kérdést előterjesztő bíróságot az előzetes döntéshozatal iránti eredeti kérelem visszavonására, mindazonáltal az ítéletében e kérelmet törvénysértőnek minősítette. Márpedig a törvénysértés ilyen megállapítása gyengítheti mind a Bíróság által a kérdést előterjesztő bíróságnak adandó válaszok tekintélyét, mind pedig a kérdést előterjesztő bíróság által e válaszok fényében meghozandó határozatot,⁷⁹ és arra ösztönözheti a magyar bíróságokat, hogy tartózkodjanak a kérdések Bíróság elé terjesztésétől annak elkerülése érdekében, hogy valamelyik fél az említett ítélet alapján vitassa az előzetes döntéshozatal iránti kérelmeiket, vagy hogy a kérelmek a törvényesség érdekében bejelentett jogorvoslat tárgyát képezzék.⁸⁰ Az EUMSZ 267. cikk által a nemzeti bíróságokra ruházott hatáskör gyakorlásának korlátozása leszűkítené a magánszemélyeket az uniós jog alapján megillető jogok hatékony bírói védelmét,⁸¹ ennél fogva a Kúria ítélete sérti a nemzeti bíróságok EUMSZ 267. cikkben elismert jogkörét, következésképpen pedig az előzetes döntéshozatali mechanizmussal a Bíróság és a nemzeti bíróságok között létesített együttműködés hatékonyságát.⁸²

A Bíróság érveivel szemben nem tűnik kellően erőteljesnek a Kúria a Bt.III.838/2019/11. számú határozatában kifejtett álláspont, hogy „Magyarország legfőbb ügyésze a büntetőeljárás törvényben biztosított jogával élve indítványozta a Kúriának törvénysértés megállapítását. Indítványa alapos volt, azt a Kúria törvényesen nem utasíthatta el. A döntésnek a törvénysértés deklarálásán túl következménye nincs. [...] A Kúria nem kívánja az Európai Unió Bíróságának hatáskörét elvonni, ezért nem tekinti feladatának a Pesti Központi Kerületi Bíróság végzésében feltett kérdések megválaszolását, csupán annak eldöntésére szorítkozott, hogy volt-e valós és törvényes indok előzetes döntéshozatali eljárást kezdeményezni, kérdéseket feltenni, és volt-e alapos ok az eljárás Be. szerinti felfüggesztésére. Az eljárás felfüggesztése mindenkor (és minden törvényi

⁷⁷ C-564/19. sz. IS elleni büntetőeljárás ügyben 2021. november 23-án hozott ítélet, ECLI:EU:C:2021:949, 72. pont.

⁷⁸ C-564/19. sz. IS elleni büntetőeljárás ügyben 2021. november 23-án hozott ítélet, ECLI:EU:C:2021:949, 73. pont, továbbá lásd ebben az értelemben: C-188/10 és C-189/10. sz. Aziz Melki és Sélím Abdeli ügyben 2010. június 22-én hozott ítélet, ECLI:EU:C:2010:363, 45. pont, valamint az ott hivatkozott ítélkezési gyakorlat.

⁷⁹ C-564/19. sz. IS elleni büntetőeljárás ügyben 2021. november 23-án hozott ítélet, ECLI:EU:C:2021:949, 74. pont.

⁸⁰ C-564/19. sz. IS elleni büntetőeljárás ügyben 2021. november 23-án hozott ítélet, ECLI:EU:C:2021:949, 75. pont.

⁸¹ C-564/19. sz. IS elleni büntetőeljárás ügyben 2021. november 23-án hozott ítélet, ECLI:EU:C:2021:949, 76. pont

⁸² C-564/19. sz. IS elleni büntetőeljárás ügyben 2021. november 23-án hozott ítélet, ECLI:EU:C:2021:949, 77. pont; lásd továbbá analógia útján: C-614/14. sz. Atanas Ognyanov elleni büntetőeljárás ügyben 2016. július 5-én hozott ítélet, ECLI:EU:C:2016:514, 25. pont.

esetben) késlelteti az ügy érdemi elbírálását, ezért arra csak akkor kerülhet sor, ha a feltett kérdések megválaszolása nélkül az ügydöntő határozatot meghozni nem lehet.”⁸³

V. Az alkotmányos elvek szerinti alapértékek és az alapjogok védelmének biztosítására szolgáló kikényszerítési mechanizmusok

A jogállamisághoz kapcsolódó kikényszerítési mechanizmusok az alkotmányos elvek védelme és az alapjogok védelme mentén tematizálhatók. Az alkotmányos elvek szerinti alapértékek védelmének biztosítására a kötelezettségszegési eljárás mint kikényszerítő mechanizmus teremt jogalapot. A jogállamiság megsértése körében is használható jogi eszköz a tagállami kötelezettségek megsértése esetén alkalmazható kötelezettségszegési eljárás. Ehhez társul a Lisszaboni Szerződéssel létrehozott új eljárási eszköz, a 7. cikk szerinti eljárás, amelynek a jogi kikényszerítő erejét illetően a jogirodalom erőteljes kritikát fogalmazott meg, miután mind az eljárás első lépéseit jelentő megelőző, mind pedig a második fázisban zajló szankcionáló mechanizmus többlépcsős eljárásban zajlik, amelynek meghatározó jellemzője a kifinomultsággal összehangolt óvatosság.⁸⁴ A Bizottság által 2014. március 11-én elfogadott, a jogállamiság megerősítésére irányuló új uniós keretről szóló közlemény⁸⁵ kiegészíti a meglévő szankciórendszert azzal, hogy az uniós jog megsértése esetén indított kötelezettségszegési eljárások és a 7. cikk szerinti eljárás mellett a Bizottság számára – más intézmények, ügynökségek, nemzetközi szervezetek, így az Európai Parlament, a Tanács, az Alapjogi Ügynökség, az Európa Tanács, az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet (EBESZ) lehetséges közreműködésével – arra ad lehetőséget, hogy párbeszédet kezdjen az érintett uniós országgal annak érdekében, hogy a jogállamisággal szembeni fenyegetések fokozódását megelőzze.⁸⁶

A 7. cikk szerinti eljárás és a jogállamiság megerősítésére irányuló uniós keret gyakorlatban való alkalmazására is sor került már, Lengyelországgal⁸⁷ és Magyarországgal⁸⁸ szemben, az eljárások még folyamatban vannak.

⁸³ A Kúria Bt.III.838/2019/11. számú határozata.

⁸⁴ Fekete Balázs: Az EU szerződés 7. cikke – valóban atomfegyver? *Jtíblog, a Jogtudományi Intézet blogoldala* 2015. január 23. <http://jog.tk.mta.hu/blog/2015/01/az-eu-szerzodes-7-cikke-valoban-atomfegyver> (2016.12.10.). Orbán Endre: Article 7 TEU is a nuclear bomb - with all its consequences?, *Hungarian Journal of Legal Studies*, 2016/1., 119-128. o.

⁸⁵ Az Európai Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek és a Tanácsnak a jogállamiság megerősítésére irányuló új uniós keretről [COM (2014) 158. final, 2014. március 11.], a továbbiakban: COM (2014) 158.

⁸⁶ Vörös Imre: Az Európai Unió kiütkeresése az Európai Parlament 2014. évi, az alapjogok helyzetét elemző határozata után: az új uniós jogállamisági keret. *Jogtudományi Közöny*. 2014/7–8., 363–364. o.

⁸⁷ A jogállamisági alapértékek megsértésének okán a Bizottság Lengyelországgal szemben a bírói függetlenség elvének a megsértése miatt alkalmazta a jogállamisági keret adta lehetőségeket, azonban a többszöri egyeztetés során sem történt előrelépés, ezért a Bizottság 2017. december 20-án első alkalommal aktiválta a 7. cikk (1) bekezdés szerinti eljárást, és indokolt javaslatot terjesztett elő a jogállamiság Lengyelország általi súlyos megsértésének egyértelmű kockázatát megállapító tanácsi határozat meghozatalára.

⁸⁸ Az Európai Parlament 2017 májusában – arra figyelemmel, hogy álláspontja szerint a magyarországi helyzet indokolttá teszi a 7. cikk szerinti eljárás elindítását – utasította az Állampolgári Jogi, Bel- és Igazságügyi Bizottságát Magyarországról szóló különjelentés elkészítésére. Az előadója neve után

2020. december 16-án az Európai Parlament és a Tanács elfogadta a 2020/2092 rendeletet⁸⁹ (a továbbiakban: 2020/2092 rendelet). Ez a rendelet új kikényszerítési eszközként megteremti a jogállamisági mechanizmust,⁹⁰ amely azt követeli meg, hogy valamennyi közhatalmi szerv törvényes korlátok között, a demokrácia értékeinek megfelelően és az Alapjogi Chartában és más alkalmazandó eszközökben meghatározott alapvető jogok tiszteletben tartásával, valamint független⁹¹ és pártatlan bíróságok felügyelete mellett járjon el. Így különösen megköveteli, hogy tiszteletben tartsák a törvényesség elvét,⁹² amely magában foglalja az átlátható, elszámoltatható, demokratikus és pluralista törvényhozási eljárás meglétét; a jogbiztonság elvét;⁹³ a végrehajtó hatalom önkényessége tilalmának elvét;⁹⁴ a független és pártatlan bíróságok által biztosított hatékony bírói jogvédelem elvét,⁹⁵ az igazságszolgáltatáshoz való jogot is beleértve;⁹⁶ és

Sargentini jelentésként is ismert jelentés alapján az Európai Parlament 2018. szeptember 12-én állásfoglalást fogadott el a Tanácsot az EUSZ 7. cikke (1) bekezdésének megfelelően az Unió alapértékeinek Magyarország általi súlyos megsértése egyértelmű veszélyének megállapítására felszólító javaslatról. Magyarország ennek az állásfoglalásnak az érvényességét vitatva keresetet indított a Bíróság előtt. Az EUMSZ 354. cikke szerint a szóban forgó állásfoglalás elfogadása során a Parlamentnek a leadott szavazatoknak az egyben a tagjai többségét is kitevő kétharmados többségével kellett döntenie. Mivel az EUMSZ 354. cikke nem határozza meg, hogy valamely szöveg elfogadásának, illetve elutasításának megállapításához a melléte és az ellene leadott szavazatok mellett a tartózkodásokat is figyelembe kell-e venni, a Parlament az eljárási szabályzatában a szavazásra vonatkozóan szereplő azon szabályt követte, amely úgy rendelkezik, hogy a tartózkodásokat nem kell figyelembe venni, kivéve azokat az eseteket, amelyek tekintetében a Szerződések különleges többséget írnak elő. Az állásfoglalást 448 igen szavazattal, 197 nem szavazat ellenében fogadták el, 48 jelen lévő európai parlamenti képviselő tartózkodása mellett. Amennyiben a tartózkodásokat figyelembe vették volna annak megállapításakor, hogy elérték-e a leadott szavazatok kétharmadát, az előírt többség nem valósult volna meg. Az ügyben megszületett ítélet (C-650/18. sz. Magyarország kontra Parlament ügyben 2021. június 3-án hozott ítélet, ECLI:EU:C:2021:426) – egyetértve Bobek főtanácsnok 2020. december 3-án kihirdetett indítványával (ECLI:EU:C:2020:985.) – elutasította Magyarországnak a Parlament azon állásfoglalásával szemben benyújtott keresetét, amely eljárási hibára alapítottan (arra történő hivatkozással, hogy a Parlament eljárási szabályzatának szavazásra vonatkozó releváns szabálya egyértelműen kizárta a tartózkodásokat) az Európai Unió alapértékei Magyarország általi súlyos megsértése egyértelmű veszélyének megállapítására irányuló eljárás megindítására vonatkozó állásfoglalás megsemmisítésére irányult.

⁸⁹ Az Európai Parlament és a Tanács (EU, Euratom) 2020/2092 rendelete (2020. december 16.) az uniós költségvetés védelmét szolgáló általános feltételrendszeréről.

⁹⁰ Bogdandy, Armin von: A Potential Constitutional Moment for the European Rule of Law: The Importance of Red Lines. In: Bogdandy, Armin von et al. (ed.): *Defending Checks and Balances in EU Member States*, Springer, Heidelberg 2021, 385–401. o.

⁹¹ Orbán Endre: A bírói függetlenség mint a joghoz való hozzáférés garanciája. In: Smuk Péter (szerk.): *Társadalmi fenntarthatóság*. Budapest, Ludovika Egyetemi Kiadó, 2020. 1807–1817. o.

⁹² C-496/99. P. sz. Az Európai Közösségek Bizottsága kontra CAS Succhi di Frutta SpA. ügyben 2004. április 29-én hozott ítélet, ECLI:EU:C:2004:236, 63. pont.

⁹³ C-212/80–217/80. sz. Amministrazione delle finanze dello Stato kontra Srl Meridionale Industria Salumi és társai; Ditta Italo Orlandi & Figlio és Ditta Vincenzo Divella kontra Amministrazione delle finanze dello Stato egyesített ügyekben 1981. november 12-én hozott ítélet, ECLI:EU:C:1981:270, 10. pont.

⁹⁴ C-46/87. és 227/88. sz. Hoechst AG kontra az Európai Közösségek Bizottsága egyesített ügyekben 1989. szeptember 21-én hozott ítélet, ECLI:EU:C:1989:337, 19. pont.

⁹⁵ Schermers, Henry G. – Waelbroeck, Denis F.: *Judicial Protection in the European Union*. Kluwer Law International, The Hague, 2001.; Stone Sweet, Alec: *The judicial construction of Europe*. Oxford University Press, Oxford, 2004.; Gombos 2011. i. m.

⁹⁶ C-64/16. sz. Associação Sindical dos Juízes Portugueses kontra Tribunal de Contas ügyben 2018. február 27-én hozott ítélet, ECLI:EU:C:2018:117, 31., 40–41. pont és C-216/18. PPU. sz. LM ügyben 2018. július 25-én hozott ítélet, ECLI:EU:C:2018:586, 63–67. pont.

a hatalmi ágak szétválasztásának⁹⁷ elvét.⁹⁸ Az EUSZ 2. cikkében felsorolt uniós értékek ugyan nem állnak egymással hierarchikus viszonyban, azonban a jogállamiság anyajognak, más értékek kiinduló bázisának tekinthető, miután az ezzel létrehozott jogi keret elengedhetetlen az Unió alapjául szolgáló más alapvető értékek – a szabadság, a demokrácia, az egyenlőség és az emberi jogok tiszteletben tartása – védelméhez.⁹⁹

A jogállamisági mechanizmus bevezetésének sajátos apropóját az új COVID-19 vírus okozta pandémiás helyzettel szembeni uniós intézkedések teremtették meg. Az uniós költségvetés tagállami végrehajtása általában is megköveteli szigorú pénzgazdálkodási szabályok betartását, de a 2020/2094 tanácsi rendelettel¹⁰⁰ létrehozott Európai Unió Helyreállítási Eszköz keretében, valamint az uniós költségvetés által biztosított kölcsönök és egyéb eszközök keretében elkülönített források felhasználásának alapvető előfeltétele, hogy a tagállamok az EUMSZ 317. cikkében foglalt hatékony és eredményes pénzgazdálkodás elvének megfeleljenek. Ezt a követelményt a tagállamok akkor tudják hatékonyan biztosítani, ha hatóságaik a jogszabályoknak megfelelően járnak el,¹⁰¹ a nyomozó és vádhatóságok hatékonyan üldözik a csalás eseteit, többek között az adócsalást, az adókijátszást, a korrupciót, az összeférhetetlenséget vagy a jog egyéb megsértését, és a bűnüldöző hatóságok döntései alávethetők a független bíróságok és rajtuk keresztül ténylegesen az Európai Unió Bírósága hatékony bírósági felülvizsgálatának.¹⁰²

A 2020/2092 rendeletet Magyarország az Európai Uniónak a megtámadott rendelet elfogadására vonatkozó hatásköre hiányára alapítottnan, két jogalapon is támadta. Döntő érve az volt, hogy a megtámadott rendeletnek nincs jogalapja, az abban előírt kötelezettség nem az Unió pénzügyi érdekeinek védelmét célozza, hanem a jogállamiság elveinek valamely tagállamban történő megsértését kívánja szankcionálni, ami összeegyeztethetetlen a választott jogalappal. Bár a megtámadott rendelet igyekszik az uniós költségvetés végrehajtásához kapcsolni a jogállamiság elvei esetleges megsértésének vizsgálatát, a rendelet tényleges célja – amint az az említett rendelet elfogadásához vezető bizottsági javaslat indokolásából kitűnik – a jogállamiság elvei érvényesülésének számonkérése, illetve szankciók alkalmazása, amennyiben megállapítást nyer, hogy egy tagállam ezen elveknek nem felel meg. A megtámadott rendelet sérti a hatáskörmegosztásnak és a hatáskör-átruházásnak az EUSZ 4. cikk (1) bekezdésében és az EUSZ 5. cikk (2) bekezdésében biztosított elvét is. Az érvelés szerint

⁹⁷ C-477/16. sz. Openbaar Ministerie kontra Ruslanas Kovalkovas ügyben 2016. november 10-én hozott ítélet, ECLI:EU:C:2016:861, 36. pont; C-452/16. PPU. sz. Openbaar Ministerie kontra Krzysztof Marek Poltorak ügyben 2016. november 10-én hozott ítélet, ECLI:EU:C:2016:858, 35. pont; valamint C-279/09. sz. DEB Deutsche Energiehandels- und Beratungsgesellschaft mbH kontra Bundesrepublik Deutschland ügyben 2010. december 22-én hozott ítélet, ECLI:EU:C:2010:811, 58. pont.

⁹⁸ 2020/2092 rendelet (3) preambulumbekkezdés.

⁹⁹ Gombos Katalin: A bírói függetlenség és a jogállamiság új összefüggései. *Jogtudományi Közlöny* 2021/10. 440-448. o.

¹⁰⁰ A Tanács (EU) 2020/2094 rendelete (2020. december 14.) a Covid-19-válság utáni helyreállítás támogatására szolgáló Európai Unió Helyreállítási Eszköz létrehozásáról.

¹⁰¹ Chronowski Nóra: Jogállamiság-kontroll az uniós közjogban: üvegyöngyjáték? Értelmezési lehetőségek az Európai Tanács költségvetési konklúziói apropóján. *Jogtudományi Közlöny* 2020/9. sz. 398–402. o.

¹⁰² 2020/2092 rendelet, (8) preambulumbekkezdés.

az EUSZ 7. cikk (1) és (2) bekezdése szerinti eljárás csak azokra a helyzetekre vonatkozik, amelyekben fennáll az EUSZ 2. cikkben foglalt értékek súlyos megsértésének egyértelmű veszélye, illetve ezen értékek súlyos és tartós megsértésére kerül sor, ugyanakkor a megtámadott rendeletben előírt eljárás akkor is lehetséges, ha az állítólagos jogsértések nem minősülnek súlyosnak és tartósnak. Magyarország kifogásolta azt is, hogy a megtámadott rendelet lehetővé teszi annak megállapítását, hogy egy tagállam az uniós jog hatálya alá nem tartozó helyzetekben sértette meg a jogállamiságot. Az érvek között szerepelt az is, hogy a megtámadott rendelet sérti az EUSZ 7. cikkben, az EUSZ 13. cikk (2) bekezdésében és az EUMSZ 269. cikkben rögzített intézményi egyensúlyt, valamint az érintett tagállamnak az első rendelkezésből eredő jogait. A jogbiztonság elvének megsértésére alapított, harmadik jogalap vonatkozásában az érvelés lényege az volt, hogy a jogállamiság fogalmának a rendelet 2. cikkének a) pontjában foglalt meghatározása súlyos fogalmi bizonytalanságokat és következetlenségeket mutat, amelyek veszélyeztethetik az uniós értékek értelmezését, és a rendeletnek ezen értékekkel ellentétes alkalmazásához vezethetnek. A jogállamiság olyan eszményként, vagy legfeljebb olyan tájékozási pontként szolgálhat, amely a modern demokráciákat jellemzi, ugyanakkor arra nem lehet pontos definíciót adni, annak lényege folyamatosan fejlődik. A megtámadott rendelet nem veszi tekintetbe az EUSZ 4. cikk (2) bekezdése értelmében az Uniónak tiszteletben kell tartania a tagállamok nemzeti identitását, amelynek politikai és alkotmányos berendezkedésük is részét képezi. A megtámadott rendelet fogalmi hiányosságai, illetve a jogállamiság fogalma pontos meghatározásának lehetetlensége miatt nem teljesíti a jogalkalmazás egységességének alapvető feltételét, a jogbiztonság követelményét sem. A perben kifejtett magyar állásponttal a szakirodalom egy része azonosul, döntően a magyar és uniós hatáskörök határvonalainak éles meghúzása, valamint a nemzeti identitás védelmét hangsúlyozva.

A szakirodalom másik része ezt vitatva a Bíróság ítéletében foglalt érvelést támogatja. Ennek lényege szerint a megtámadott rendelet csak annyiban teszi lehetővé az uniós intézmények számára, hogy a tagállamokban fennálló helyzeteket vizsgáljanak, amennyiben azok az uniós költségvetéssel való hatékony és eredményes pénzgazdálkodás vagy az Unió pénzügyi érdekeinek védelme szempontjából relevánsak, másfelől pedig csak akkor lehet a rendelet alapján megfelelő intézkedéseket hozni, ha megállapítást nyer, hogy az ilyen helyzetek fennállása a jogállamisági elv olyan megsértését vonja maga után, amely kellően közvetlenül érinti az uniós költségvetéssel való hatékony és eredményes pénzgazdálkodást vagy az Unió pénzügyi érdekeinek védelmét, vagy ennek a kockázata komolyan fennáll. Ezek a helyzetek pedig az uniós költségvetés végrehajtásával függenek össze, és így az uniós jog hatálya alá tartoznak, amely jogszerűségi vizsgálatára a Bíróság rendelkezik hatáskörrel. Ezért megalapozatlanok az EUSZ 7. cikk és az EUMSZ 269. cikk megkerülésére alapított állítások. Bár a megtámadott rendelet 2. cikkének a) pontja nem részletezi a felsorolt jogállamisági elveket, ugyanakkor a törvényesség, a jogbiztonság, a végrehajtó hatalom önkényességének tilalma, a hatékony bírói jogvédelem és a hatalmi ágak szétválasztásának elve, továbbá a törvény előtti egyenlőség és a megkülönböztetés

tilalmának elve a Bíróság széles körű ítélkezési gyakorlatából egyértelműen kitűnik.¹⁰³ A jogállamiság ezen, a Bíróság ítélkezési gyakorlatában az uniós Szerződések alapján kifejtett elveit az uniós jogrend elismeri és pontosan meghatározza, és azok a tagállamok által saját jogrendjükben is elismert és alkalmazott közös értékekből erednek. A megtámadott rendelet (8)–(10) és (12) preambulumbekzdése ismerteti az ezekből az elvekből eredő főbb követelményeket is.

A jogállamiság védelmét célzó eszközök tekintetében zajló dogmatikai viták másik neuralgikus pontja az alapjogok védelmének eltérő megítélése. Az Európai Uniót mint az alapjogok megfelelő érvényesülésének védelmére is hatáskörrel rendelkező entitást tekintő nézetek szerint az Európai Unió értékeinek definiálásával és az Alapjogi Charta elsődleges jogforrások rangjára emelésével kézzelfoghatóvá váltak azok a jogok és elvek, amelyek ma már normatív tartalmat kapcsolnak részben a korábban kialakított általános jogelvekhez,¹⁰⁴ részben pedig – a korábbi joggyakorlat kodifikálásával – az Európai Unió Bíróságának az alapjogok területén folytatott joggyakorlatához.¹⁰⁵ Így az értékek részben közjogi alapúak, részben alapjogi közelítésűek, és vannak közöttük korábban általános jogelvként megfogalmazott elemek is. Ennek megfelelően kikényszerítésük módja is eltérő. Az EUSZ 2. cikke vegyíti az alapjogi és alkotmányos elvek szerinti értékeket.

Az alapjogi típusú értékek kikényszerítésének eszközeül e nézetek a „fordított *Solange*” szerinti eljárást javasolják,¹⁰⁶ a közrendi minimum szűkebb szeletére, az alapjogi minimumra koncentrálnak, míg az alkotmányos alapelvek érvényre juttatása tekintetében az alapító szerződésekben foglalt eljárások irányadók.¹⁰⁷

A másik nézetrendszer az alkotmányos elvek szerinti alapértékek védelmének biztosítását és az alapjogok védelmének keretét is szűkebben, az erre a feladatra célzatosan létrehozott intézmények és szervezetek révén látják megvalósíthatónak. A hatáskörtranszfer kereteinek szűkebb értelmezése és elsősorban jogbiztonsági aggályok miatt a Bíróság joggyakorlatának „jogot teremtő” feladatát és hatását vitatják.¹⁰⁸

¹⁰³ Lásd: C-650/18. sz. Magyarország kontra Parlament ügyben 2021. június 3-án hozott ítélet, ECLI:EU:C:2021:426, 94. és 98. pont, C-930/19. sz. X kontra État belge ügyben 2021. szeptember 2-án hozott ítélet, ECLI:EU:C:2021:657) 57. és 58. pont.

¹⁰⁴ Lásd erről részletesebben: Vogenauer, Stefan – Weatherhill, Stephen (eds.): *General Principles of Law. European and Comparative Perspectives*. Hart, Oxford, 2017.

¹⁰⁵ Lásd erről részletesebben: Bogdandy, Armin von: Founding Principles. In: Bogdandy, Armin von – Bast, Jürgen (eds.): *Principles of European Constitutional Law*. Hart, Oxford, 2009. 21–22. o.

¹⁰⁶ Bogdandy, Armin von: Principles of a Systemic Deficiencies Doctrine: How to Protect Checks and Balances in the Member States. *Common Market Law Review* 2020/3., 705–740. o.

¹⁰⁷ Lásd részletesebben: Bogdandy, Armin von – Kottmann, Matthias – Antpöhler, Carlino – Dickschen, Johanna – Hentrei, Simon – Smrkolj, Maja: Ein Rettungsschirm für europäische Grundrechte – Grundlagen einer unionsrechtlichen Solange-Doktrin gegenüber Mitgliedstaaten. *Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht (ZaöRv)*. 2012. Vol. 72. 60. o.

¹⁰⁸ Magyarországon markáns jogirodalmi nézetek foglalkoznak a „jurisztokrácia” jelenségével, érteve ez alatt az igen széles körben megvont, jogalkotási felhatalmazással nem rendelkező bírói fórumok kvázi bírói jogteremtésének folyamatát. Lásd az újabb jogirodalmat: Pokol Béla: *A jurisztokratikus állam*. Dialóg Campus kiadó, Budapest, 2017.; Béla Pokol: *Double State and the Doubling of the Legal System*. Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest, 2021.; Kis Norbert: The Concept of Juristocracy on Trial: Reality or Fiction? *Academic and Applied Research In Military And Public Management Science* 2021/ 2., 5-14. o.

VI. Zárszó

A jogállamisággal, bírói függetlenséggel összefüggő eljárások száma egyértelműen megnövekedett,¹⁰⁹ a Bíróság gyakorlatából pedig jól látszik, hogy milyen összefüggések mutathatók ki a jogállamisági alapértékek megvalósulásában a jogalanyok számára biztosított alapjogok érvényesülésén, a *hatékony bírói jogvédelemhez való jog és a joghoz, pártatlan igazságszolgáltatáshoz való megfelelő hozzáférés* kérdésein keresztül.¹¹⁰ A régi-új téma egyrészt friss, másrészt ódon jogi fogalmak át- vagy újragondolását eredményezi, és ebből eredően ez a témakör várhatóan a közeljövőben is számos elemzés tárgya lesz majd, a pro és kontra érvek záporában sokáig fogja a szakirodalmat foglalkoztatni.

¹⁰⁹ Két nagy vonulat látszik, egyrészt direkt módon a jogállamisági mechanizmusok tényleges alkalmazása révén, másrészt a főként bírói függetlenséggel, hatékony bírói jogvédelemhez való joggal összefüggésben, utóbbiak esetében előzetes döntéshozatali eljárások és kötelezettségzegési eljárások keretében.

¹¹⁰ Orbán Endre: Hazai és uniós fejlemények a bírói függetlenség értelmezése köréből. *Mta Law Working Papers*. 2021/9., 1–16. o.

Lendvai Gergely: Zwarte Piet a Facebook Oversight Board kontextusában – a Zwarte Piet és a kulturális különbségek értelmezése

A tanulmányban bemutatásra kerül a Facebook Oversight Board Zwarte Piet-esetként elhíresült precedens-döntése. A döntés több szempontból is kiemelkedő jelentőséggel bír a Facebook tartalom moderálási és az Oversight Board bíraskodási gyakorlata szempontjából. Az eset a „blackface” jelenség jogi értelmezésén túl rávilágított az Oversight Board kulturális és társadalmi standardjaira is. Jelen írásban röviden ismertetem az Oversight Boardot mint a Facebook „kvázi alkotmánybíróságát” és annak működését, bemutatom az eset tényállását és a döntést, legvégül pedig a döntés értelmezését és annak lehetséges hatásait igyekszem szemléltetni kritikai megközelítésben. Az értelmezés során kitérek a „blackface” történetére, jelenlegi megítélésére a jog- és társadalomtudományokban és az előzőek kontextusában teszek kísérletet az Oversight Board döntésének interpretálására.

I. Bevezetés

Jelen írásban elemzésre kerül a Facebook Oversight Board kiemelkedő jelentőségű „Zwarte Piet” döntése. A tanulmány és az elemzés szerkezetileg az alábbiak szerint építkezik. Először ismertetésre kerül az Oversight Board mint a Facebook vitarendezési testülete. E helyütt a Board megalakulásának történetén túl az Oversight Board szólásszabadságra gyakorolt hatása is röviden bemutatásra kerül. Ennek kiemelése két szempontból is megkerülhetetlen. Egyfelől, az Oversight Board megalakulása nem csupán rituális vagy szervezeti lépés volt a Facebook részéről,¹ hanem konkrét és tudatos célkitűzés (egyben egyfajta *novum* is) a platformszabályozás tekintetében.² Másfelől a Facebook „privát alkotmánybíraskodásán” mint moderálási (*self-moderation*) módszeren túl,³ a Board és annak működése és döntései számtalan alapjogi és nemzetközi kérdést is felvetnek; így például hogyan érvényesül a szólásszabadság joga és a tisztességes eljáráshoz való jog a Board előtt,⁴ vagy uniós jogi szempontból miként interpretálható a Digital Services Act tükrében a javarészt Facebook felhasználási feltételekre épülő Oversight Board ítélezés, különös tekintettel ennek a szólásszabadság és véleménynyilvánítás szabadságára gyakorolt esetleges hatások tükrében.⁵ Az írás Zwarte Piet-ábrázolás eset prezentálásával folytatódik; a tényállási elemek áttekintése után az Oversight Board ítéletének részletezésévek és fejtegetésével halad előre az elemzése íve. Az összegzésben az eset hatásának és az ítélezés kritikai megközelítésének

¹ Bayer Judit: A Facebook Ellenőrző Bizottság mint alternatív vitarendezési szerv. In: *Fundamentum* 2022 3. szám, 6. o.

² Gosztanyi Gergely: *Cenzúra Arisztotelésztől a Facebookig*. Gondolat Kiadó, Budapest, 2022, 127-133.o.

³ Arun, Chinmayi: Facebook’s Faces. In: *Harvard Law Review*, vol.135., 249; 261. o.

⁴ Bayer Judit: i.m. 6-7. o.

⁵ Vö. Quintais, João Pedro – Appelman, Naomi – Fahy, Ronan: Using Terms and Conditions to Apply Fundamental Rights to Content Moderation. In: *German Law Journal*, 2023.

szemléltetésével a Zwarte Piet és az ehhez hasonló, (inter-)kulturális ügyek feldolgozásának és az ilyen ügyekben való döntéshozatal nehézségeinek kifejtésével zárom a tanulmányt.

II. Az Oversight Board rövid bemutatása

II.1. Kezdetek és megalapítás

Noah Feldmannban, a Harvard Jogi Iskolájának professzorában, 2018-ban, az anekdota szerint biciklizés közben,⁶ fogant meg a gondolat, hogy szükséges lenne a Facebooknak (ma már Meta) egy „kvázi alkotmánybíróságra”.⁷ Az ötletet jóváhagyta a Facebook CEO-ja, Mark Zuckerberg, aki többek között egy blogbejegyzésben azt is bejelentette, hogy az Oversight Board (a továbbiakban: „az OB”) 2019 végén mint transzparens, Facebookra nézve kötelező döntéseket hozó és a közösségi média platform felett álló, független döntéshozó szerv megalakul és ügyeket fogad.⁸ Az egyesek által grandiózus, vagy akár naiv elképzelésnek vélt Facebook-alkotmánybíróság⁹ ugyan egy évvel később kezdett el befogadni ügyeket, 2019-ben már létrehozta az úgynevezett „Draft Charter” nevű dokumentumot,¹⁰ amelyben az OB működésével, a tagjainak kiválasztásával és az OB mechanizmusaival kapcsolatban fektettek le máig irányadó rendelkezéseket.¹¹ A fentebb említett Draft Charterből alakult ki az OB hivatalos chartája (The Oversight Board Charter¹²), amely az ismert nemzetközi, emberi jogokról rendelkező nyilatkozatok mintájára (így különösen az Emberi Jogok Európai Egyezményére és az ENSZ Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányára (a továbbiakban: „ICCPR”)) szakaszokba szedve fekteti le az OB alapvetéseit, céljait, működésének feltételeit és a döntéshozás kritériumait. Az OB charta alapvetően a fentebb említett egyezmények absztrakciós szintjén fogalmaz, elsődleges célja a szólásszabadság védelme és érvényesülése a közösségi platformon,¹³ megjegyezve, hogy a szólásszabadság mint alapvető emberi jog nem abszolút, tehát egyes esetekben korlátozni lehet és kell is az adott személy szólását.¹⁴ E tekintetben, ahogy arra később is kitérek, az OB charta harmóniában áll a különböző emberi jogi bíróságok esetjogában ismertetett,¹⁵ „limitált”,

⁶ Bayer: i.m. 9. o.

⁷ Klonick, Kate: *Inside the making of Facebook's Supreme Court*. The New Yorker, 2021.02.12.

⁸ Zuckerberg, Mark: *A Blueprint for Content Governance and Enforcement*. <https://www.facebook.com/notes/mark-zuckerberg/a-blueprint-for-content-governance-and-enforcement/10156443129621634/> (Letöltve: 2022.12.16.).

⁹ Schultz, Márten: Six Problems with Facebook's Oversight Board. In: Bayer J., Holznagel B., Korpisaari P., Woods L. (eds.): *Perspectives on Platform Regulation : Concepts and Models of Social Media Governance Across the Globe*. Baden-Baden, Nomos – Digitalization and the Law, vol.1, 2021, 145-164. o.

¹⁰ *Facebook Oversight Board, Draft Charter*: <https://about.fb.com/wp-content/uploads/2019/01/draft-charter-oversight-board-for-content-decisions-2.pdf> (Letöltve: 2022.12.16.).

¹¹ Douek, Evelyn: Facebook's "Oversight Board:" Move fast with stable infrastructure and humility. In *North Carolina Journal of Law & Technology* volume 21, issue 1: October 2019, 3.o.

¹² *Oversight Board charter*: <https://www.oversightboard.com/governance/> (Letöltve: 2022.12.16.).

¹³ Douek: i.m. 9. o.

¹⁴ Oversight Board charter: i.m. Introduction.

¹⁵ O'Kane, Ruby: Meta's Private Speech Governance and the Role of the Oversight Board: Lessons from the Board's First Decisions. In: *Stanford Technology Law Review*, vol. 25, 2022, 174-184. o.

korlátozható szólásszabadság értelmezéssel.¹⁶ Az OB, az OB charta szerint,¹⁷ 40 fős tagsággal fog rendelkezni, bár jelenleg 20 fős bírói szervezettel operál. A bizottság bírái 3 éves mandátummal szolgálnak, a Facebook pedig különös figyelmet szán(t) a tagok sokszínűségére; ennek értelmében különböző szakértelemmel rendelkező, eltérő politikai nézeteket valló bírák döntenek az OB-ban az ügyekről.¹⁸

II.2. Az Oversight Board és a szólásszabadság kapcsolata

Az OB az elé kerülő ügyeket a Facebook Közösségi Alapelveire (Community Standards)¹⁹ és a releváns nemzetközi emberi jogi joggyakorlatra tekintettel bírálja el.²⁰ Bár, ahogy fentebb is említésre került, az OB döntései csak és kizárólag a Facebookra nézve irányadók (egyfajta „kvázi szerződéses” viszonyt keletkeztetve),²¹ mégis kontroverzalitásra ad alapot annak megítélése, hogy egy „elit-bíróság” egy olyan platformmal kapcsolatban hoz ítéleteket,²² amelynek közel 3.000.000.000 havi aktív felhasználója van.²³ Ahogy Márten Schultz fogalmaz: „az OB tagjai nem csupán bírák: részben maguk is felelősek a saját jogalkotásukért. Ez egyedülálló hatalomkoncentrációt jelent emberek milliárdjainak a véleménynyilvánítás szabadságához való joga felett. Az emberiség történelmében soha nem volt még olyan, hogy ennyire kevés ember, ekkora mértékű befolyást gyakorolt volna a szólás lehetősége felett.”²⁴ Ez a megállapítás tovább fokozza azt, a szakirodalomban 2012 óta jelenlévő nézetet is, hogy a Facebook gyakorlatilag lépcsőzetesen egyfajta állammá,²⁵ „Facebookisztánná” válik.²⁶ Az előbbi idézet ugyanakkor erősen árnyalja, hogy a bejelentett esetek töredéke kerül az OB elé. Mégis, Schultz gondolataiból levezetve, és azokat az eddigi OB gyakorlat kontextusába illesztve, egyértelműen kirajzolódik, hogy az OB precedens-rendszert kíván teremteni kulturálisan, ideológiailag és politikailag kényes tartalmak kapcsán. Ilyen tartalmak többek között a vallási ellentéteket,²⁷ az etnikai gyűlöletbeszédet,²⁸ a COVID-19

¹⁶ Ehhez lásd: *Handyside v Egyesült Királyság* (5493/72) 1976. december 7. [43] és [49], *Ingabire Victoire Umuhoza v Ruanda* (003/2014) (AfCHPR) 2018. december 7. [113], *Nilsen and Johnsen v Norvégia* [GC] (23118/93) 1999. november 25. ECHR 1999-VIII [43], *Kimel v Argentína* (IACtHR) 2008. május 2. [75].

¹⁷ Oversight Board charter: i.m. article 1.

¹⁸ Papp János Tamás: *A közösségi média szabályozása a demokratikus nyilvánosság védelmében*. Wolters Kluwer, Budapest, 2022, 232-233. o.

¹⁹ Elérhető itt: Community Standards: <https://transparency.fb.com/hu-hu/policies/community-standards/> (Letöltve: 2022.12.16.).

²⁰ Oversight Board riport: *The Oversight Board: Operationalizing the UN Guiding Principles on Business and Human Rights*, 2022. február. és Lwin, Michael: *Applying International Human Rights Law for Use by Facebook*. In: *Yale Journal on Regulation Bulletin*, Vol. 38:53 2020, 53-60.o.

²¹ Schultz: i.m. 154-155. o.

²² Gosztonyi Gergely: i.m. 127-133. o.

²³ Statista: *Number of monthly active Facebook users worldwide as of 3rd quarter 2022*. <https://www.statista.com/statistics/264810/number-of-monthly-active-facebook-users-worldwide/> (Letöltve: 2022.12.16.).

²⁴ Schultz: i.m. 161. o.

²⁵ Vö. Benesch, Susan: *But Facebook's Not a Country: How to Interpret Human Rights Law for Social Media Companies*. In: *Yale Journal on Regulation Bulletin* vol 38:86 2020.

²⁶ Chander, Anupam: *Facebookistan*. In: *North Carolina Law Review*, vol. 90, 2012.

²⁷ Oversight Board döntés no. 2020-003-FB-UA.

²⁸ Oversight Board döntés no. 2022-001-FB-UA (The Knin cartoon case).

járvánnyal kapcsolatos dezinformációt²⁹ vagy a jelen írásban taglalandó blackface-t mint sértő hagyományt érintő ügyek.

III. Fekete Péter és „feketearc” – kirekesztés, karikatúra vagy komédia?

III.1. Az eset tényállása

A Zwarte Piet-ügy alapja egy holland felhasználó videója volt, amelyben egy gyermek találkozását mutatták három felnőttel, akik a holland népi hagyományhoz hű jelmezben voltak. Egyikük, Sinterklaas volt, akit gyakorlatilag a fríz/holland Mikulásként lehetne aposztrofálni a másik két felnőtt pedig Zwarte Piet-ekként, Sinterklaas mitikus segítőiként jelentek meg. Az egyik feketére festett arcú, afro-parókás Zwarte Piet egy sapkát tesz a kisgyerekre, majd jelzi neki, hogy úgy néz ki mint egy igazi Piet.³⁰ A poszt kevesebb, mint 1000 nézettséget generált és összesen 10 kommentet és 50 reakciót gyűjtött, melynek többsége pozitív volt.³¹ A posztot a közzététel napján, 2020. december 5-én jelentette egy hollandiai felhasználó, a Gyűlöletbeszédre vonatkozó irányelvekre alapozva, a közösségi média platform pedig másnapra eltávolította a bejegyzést.³² Bár a közzétevő felhasználó fellebbezést nyújtott be az rövid, irányelvekre alapított a részletes indokolást nélkülöző döntés ellen,³³ a platform azt elutasította. A felhasználó 2020. december 7. napján nyújtotta be felülvizsgálati kérelmét az OB felé.³⁴

III.2. Zwarte Piet karakterének ismertetése

Az eset részletezése előtt érdemes dióhéjban bemutatni a Zwarte Piet karaktert és a blackface jelenséget. Zwarte Piet a németalföldi folklór megosztó alakja, főleg annak megjelenése miatt.³⁵ A Zwarte Pietnek beöltöző emberek ugyanis hagyományosan színes, reneszánsz udvari jelmezbe öltöznek, arcukat feketére, ajkaikat rikító vörösre festik,³⁶ hűen az 1850-es Jan Schenckman-féle „spanyol mór” ábrázoláshoz,³⁷ egyes esetekben pedig afro-parókát is felvesznek.³⁸ Ugyan a Zwarte Pietnek újabban egy „kulturálisan

²⁹ Oversight Board döntés no. 2020-006-FB-FBR.

³⁰ Oversight Board döntés no. 2021-002-FB-UA: About the case.1.o. (A Zwarte Piet-estet, a továbbiakban: „ZPC”)

³¹ Global Freedom of Expression: *Oversight Board Case of Depiction of Zwarte Piet*: <https://globalfreedomofexpression.columbia.edu/cases/oversight-board-case-of-depiction-of-zwarte-piet/>. (Letöltve: 2022.12.16.).

³² ZPC: i.m. 1-2. o.

³³ ZPC: i.m. 5. o.

³⁴ Uo. 5. o.

³⁵ Raboteau, Emily: Who Is Zwarte Piet?: A holiday tradition in the Netherlands involving blackface has sparked a debate about race, the legacy of slavery, and the vestiges of colonialism. In: *Virginia Quarterly Review*, vol. 90, no.1. 2014.

³⁶ Reyes, Angelita D.: Performativity and representation in transnational blackface: Mammy (USA), Zwarte Piet (Netherlands), and Haji Firuz (Iran). In: *Atlantic Studies*, vol. 16., 2019. 531-532. o.

³⁷ David, Bruce, Christmas: A Candid History. In: *University of California Press*, 2017, 54. o.

³⁸ Garen, Micah et al., Zwarte Piet: *Black Pete is ‘Dutch racism in full display’*: <https://www.aljazeera.com/features/2019/11/27/zwarte-piet-black-pete-is-dutch-racism-in-full-display/>. (Letöltve: 2022.12.16.).

desztillált” változata is feltűnik a Sinterklaas ünnepi felvonulásokon (Roetveegpiet, aki egy fehérbőrű Mikulás-segítő, kormos arccal),³⁹ a blackface továbbra is meghatározó eleme a hagyományörzésnek. Angelita D. Reyes⁴⁰ részletes elemzésében fény derül arra, hogy a Zwarte Piet jelenség mögött rejlő hagyomány több, mint ellentmondásos. A blackface holland ábrázolása ugyanis értelmezhető az európai gyarmatosítás szimbólumaként is,⁴¹ vagy akár egyfajta önkényes ellenkezésnek is a jelenlegi holland társadalmi változásokkal szemben.⁴² A blackface-t a Merriam Webster szótár az alábbiak szerint definiálja: sötét smink, amelyet egy fekete ember küllemének utánzására és különösen a fekete emberek kigúnyolására vagy nevetségessé tételére használnak.⁴³ A blackface jelenség történelmi szempontból elsősorban az angolszász kultúrkörben, azon belül is az amerikai kultúrában releváns.⁴⁴ Az amerikai értelmezésben és használatban a blackface ugyanis a faji sztereotípiákra épít; az ábrázolási módszert az afroamerikaikat súlyosan kirekesztő módon való bemutatására használták, leginkább színházi környezetben.⁴⁵ A blackface prezentálása az úgynevezett „ministrel show”-okon dívott, a fehérbőrű szereplő feketére festett arccal, parókában, túlzott, majomszerű száját utánzó piros ajkakkal kifestve ugrált, nevetetett a színpadon.⁴⁶ A negatív kulturális konnotációnak erős visszatartó ereje is kialakult az amerikai közéletben: míg Hollandiában vígan vonultak a 2010-es évek elején a Zwarte Piet-ek⁴⁷ és Magyarországon évek óta számtalan zenés-táncos tehetségkutató jellegzetes és – érthetetlen módon – kimaradhatatlan eleme volt az afroamerikai előadók blackface-ben való imitálása,⁴⁸ addig a tengerentúlon 20-30 éves képek miatt esedeztek bocsánatért vezető politikusok (pl. Justin Trudeau, kanadai miniszterelnök) és közszereplők (Megyn Kelly).⁴⁹ A fentiek fényében tehát az OB nehéz és ambiciózus feladatra vállalkozott: értelmezett egy kulturális különbséget és lefektette a Facebook álláspontját.

³⁹ Klapwijk, Petra: Kleine meerderheid vindt roetveegpiet nu acceptabel: 'Ik ben de discussie zat, het plezier moet weer voorop staan' (Kis többség már elfogadhatónak tartja a roetveegpiet-et: „Belefaradtam a vitába, a szórakozásnak kellene újra az első helyre kerülnie”).

<https://eenvandaag.avrotros.nl/panels/opiniepanel/alle-uitslagen/item/kleine-meerderheid-vindt-roetveegpiet-nu-acceptabel-ik-ben-de-discussie-zat-het-plezier-moet-weer-voorop-staan/> (Letöltve: 2023.01.03.).

⁴⁰ Reyes, Angelita D.: i.m. 530-534.

⁴¹ Uo. 530-534. o.

⁴² McGrane, Sally (The New Yorker): *The Netherlands Confronts Black Pete*.

<https://www.newyorker.com/culture/culture-desk/the-netherlands-confronts-black-pete> (Letöltve: 2023.01.03.).

⁴³ Merriam-Webster: *Blackface definition*. www.merriam-webster.com/dictionary/blackface (Letöltve: 2022.12.16.).

⁴⁴ NMAAHC: *Blackface: The Birth of An American Stereotype*. <https://nmaahc.si.edu/explore/stories/blackface-birth-american-stereotype> (Letöltve: 2022.12.16.).

⁴⁵ Kaur, Harmeet: *This is why blackface is offensive* <https://edition.cnn.com/2019/02/02/us/racist-origins-of-blackface/index.html> (Letöltve: 2022.12.16.).

⁴⁶ Thompson, Ayanna: *Blackface*. Bloomsbury Publishing, New York, 2021.

⁴⁷ Rodenberg, Jeroen – Wagenaar, Pieter: Essentializing ‘Black Pete’: competing narratives surrounding the Sinterklaas tradition in the Netherlands. In: *International Journal of Heritage Studies*, vol 22:9, 2016. 716-718.o.

⁴⁸ Lásd: Urbanplayer: A TV2 elfelejtette, miért nem kellene fehér embereket feketének festeni.

<https://urbanplayer.hu/hip/tv2-blackface/> (Letöltve: 2022.12.16.) és Juhász Vali: Kicsapta a biztosítékot a Sztárban sztár lesznek. <https://www.koncert.hu/hirek/velemeney/kicsapta-a-biztositekot-a-sztarban-sztar-leszek-10822> (Letöltve: 2022.12.16.).

⁴⁹ Lásd: 46. l.j.

IV. Az Oversight Board döntése

IV.1. Ratio decidendi

Az OB döntésében fenntartotta a Facebook döntését, tehát a Facebook tartalom moderálási eljárását a Zwarte Piet megjelenítés ügyben helyes eljárásnak ítélte. Az OB indokolásában összességében alaposan, de nem minden részletre kiterjedve fejti ki álláspontját. Ugyan elismeri, hogy Zwarte Piet fontos figurája a holland Sinterklaas fesztiválnak, mégis, kihangsúlyozza, hogy a Facebook több ízben fellépett a videó közzététele előtt a blackface ellen. Erre példa a blackface karikatúrák megjelenítésének mint tiltott tevékenységnek a beemelése a Gyűlöletbeszédre vonatkozó irányelvek közé 2020 augusztusában.⁵⁰ Az OB az alábbi (1) saját szervezeti, (2) teoretikus, alapelvi szintű és (3) nemzetközi jogi alapokra alapította.⁵¹

IV.2. Az indokolás részletezése a főbb szempontok szerint

(1) A saját szervezeti jogalap a Facebook már említett Közösségi irányelvei voltak.⁵² A Facebook 2020 decemberében hatályos Közösségi irányelveiben a gyűlöletbeszédet még önálló definíció nélkül hármasszintű osztályozás szerint definiálták. Érdekes – és a jogbiztonság és normavilágosság szempontjából aggályos – megoldása tehát az OB döntésének, hogy nem az eltávolításkor használt és hatályos Közösségi irányelvekre hivatkozik,⁵³ hanem a 2021. január 28-i verzióra, amely alapjaiban változtatta meg a Facebook gyűlöletbeszéd fogalmát.⁵⁴ E verzióban ugyanis a Facebook konkrétan megfogalmazza, mit és mikor tart gyűlöletbeszédnek: „közvetlen támadás az emberek ellen az úgynevezett védett tulajdonságok - faj, etnikai hovatartozás, nemzeti származás, vallási hovatartozás, szexuális irányultság, kaszt, nem, nem, nemi identitás, súlyos betegség vagy fogyatékoság - alapján.”⁵⁵ Az OB indokolása alapján a Zwarte Piet megjelenítés az első, legsúlyosabb gyűlöletbeszéd kategóriába esik („tilos posztolni” kategória), mivel a blackface jelen esetben egyszerre jelent dehumanizáló szólást és káros sztereotípiát megjelenítést.⁵⁶ E helyütt érdemes kitérni arra, hogy a gyűlöletbeszéd definiálása nem szerencsés fogalmi és jogi szempontból sem. Egyfelől az ENSZ külön kiemeli a releváns dokumentumokban, hogy a gyűlöletbeszédnek nincs nemzetközileg elfogadott fogalma, a saját, jogi kötőerővel nem bíró stratégia-dokumentumban pedig így definiálja a gyűlöletbeszédet: „minden olyan kommunikáció beszédben, írásban vagy viselkedésben, amely egy személyt vagy egy csoportot személyisége, más szóval vallása, etnikai hovatartozása, nemzetisége, faji hovatartozása, színe, származása, neme vagy más identitástényezője alapján támad vagy használ lekicsinylő vagy diszkriminatív

⁵⁰ Facebook Közösségi irányelvek: *Gyűlöletbeszéd, 2020. augusztus 11. napjától hatályos verzió.* <https://transparency.fb.com/hu-hu/policies/community-standards/hate-speech/> (Letöltve: 2022.12.16.).

⁵¹ ZPC: i.m. 3. o.

⁵² Uo. 3. o.

⁵³ Facebook Közösségi irányelvek: *Gyűlöletbeszéd, 2020. november 18. napjától hatályos verzió.* <https://transparency.fb.com/hu-hu/policies/community-standards/hate-speech/> (Letöltve: 2022.12.16.).

⁵⁴ Facebook Közösségi irányelvek: *Gyűlöletbeszéd, 2020. január 28. napjától hatályos verzió.* <https://transparency.fb.com/hu-hu/policies/community-standards/hate-speech/> (Letöltve: 2022.12.16.).

⁵⁵ Uo.

⁵⁶ ZPC: i.m. 3. o.

kifejezést”.⁵⁷ Ahogy látható az ENSZ definíciója sokkal tágabb, kontextuális aspektusból alkalmasabb kifejezést ajánl, hiszen a szólás fogalmát kiterjesztően értelmezi, továbbá nem hangsúlyozza ki külön a gyűlöletbeszéd közvetlenségét. Ezutóbbi, másfelől, azért is aláhúzandó, mert a Facebook definícióval ellentétes módon, az EJEB esetjogában külön kiemelt eleme a gyűlöletbeszédnek, hogy a problémás és sértő szólásnak nem kell feltétlenül közvetlennek lennie ahhoz, hogy megvalósítson gyűlöletbeszédet.⁵⁸

(2) Az alapelvi szintű indokolás tekintetében az OB a Közösségi irányelvek bevezetőjét hivatkozva, amely szerint az irányelvek célja mindig az, hogy Facebook teret adjon a véleménynyilvánításnak, és hangot adjon az embereknek. Ahogy, a Közösségi irányelvek is kijelenti, deklarált cél többek között az is, hogy az emberek nyíltan beszélhessenek a számukra fontos kérdésekről, még akkor is, ha egyesek nem értenek velük egyet vagy ellenszenvesnek találják azokat.⁵⁹ Ezt az alapelvi érvelést két szempontból érdemes ütköztetni a nemzetközi jogi elvekkkel. Egyrészt, nem szerencsés megoldás egy szólásszabadságot visszafogó és korlátozó döntést ilyen mértékben absztrahált okra alapozni,⁶⁰ még akkor sem, ha ismeretes, hogy a szólást korlátozó szabályoknak nem kell törekedniük az abszolút meghatározottságra.⁶¹ Másrészt az EJEB több ízben állásfoglalt a szólásszabadság tartalmi szempontjai kapcsán. Az EJEB szerint (és többek között az Amerika-közi Emberi Jogi Bíróság szerint is⁶²) a szólásszabadság védelmének ki kell terjednie a provokatív, adott esetben sértő és bántó beszédre is.⁶³ Az ilyen szólások védelme továbbá ugyanúgy alapját képezik a demokratikus társadalomnak.⁶⁴ E tekintetben némi ellentmondás figyelhető meg már a megfogalmazás és a hivatkozás szintje kapcsán is az (1) és (2) érvelési alap kapcsán: az OB egyszerre hivatkozik konkrét, abszolút módon definiált fogalmat, amely pont a megfogalmazás abszolút jellege miatt ellentétes a nemzetközi normákkal és alapelvekkel, majd egy különösen tág megfogalmazású és rendkívül magas absztrakciós szintű elvre épít ott, ahol a nemzetközi jog és emberi jogi bíróságok esetjoga konkrétan elvárásokat támasztana.

(3) Nemzetközi hivatkozásait tekintve az OB az ICCPR 19. szakaszára hivatkozik, illetve a kulturális életben való részvétel kapcsán a Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya (a továbbiakban: „ICESCR”) 15. szakaszára. Az OB hivatkozik emellett jogi kötőerővel nem bíró nemzetközi dokumentumokra is, így az ENSZ 21. és 34. Általános Kommentárjaira, amelyek a fenti két egyezmény említett szakaszait értelmezik és bontják ki fogalmilag. Érdekesség, hogy hivatkozási pont az ICESCR 12. szakasza is, amely az egészséghez való jogot taglalja, jelen esetben

⁵⁷ ENSZ: *United Nations strategy and plan of action on hate speech*. 2019. június 18., 1-3. o.

⁵⁸ *Vejdeland and Others v Svédország* (1813/07) 2012. február 9. [54]-[55]; *Dmitriyevskiy v Oroszország* (42168/06) 2017. október 3. [99]; *Féret v Belgium* (15615/07) 2009. december 10. [73]; *Lilliendahl v Izland* (29297/18) 2020. június 11. [36].

⁵⁹ Facebook Közösségi irányelvek: i.m. Bevezető [Introduction]; ZPC: i.m. 3. o.

⁶⁰ *Keun-Tae Kim v Dél-Korea* Comm. (574/1994) (UNHRC) 1999. január 4.

⁶¹ *Sunday Times v Egyesült Királyság* (1) (6538/74) 1979. április 26. [49].

⁶² *Kimel v Argentína* (IACtHR) 2008. május 2. [88].

⁶³ *Prager and Oberschlick v Ausztria* 1995. április 26.) Series A no. 313 [38], *Fuentes Bobo v Spanyolország* (39293/98) 2000. február 29. [43].

⁶⁴ *Association Ekin v Franciaország* (39288/98) 2001. július 17. [56].

ugyanakkor semmiféle egészséget sértő vagy veszélyeztető tényállási elem nem figyelhető meg.⁶⁵

IV.3. Társadalmi kérdés a dermesztő hatás tükrében

Az OB a döntés részletes indokolásában⁶⁶ kitér a felhasználó szándékára.⁶⁷ Az OB szerint a felhasználó célja nem a faji alapú kirekesztésre irányult, ugyanakkor a blackface „inherensen kirekesztő támadás”, ezért a videó eltávolítása a platformról megfelelő eljárás volt.⁶⁸ Az OB tagjainak többsége szerint az Zwarte Piet jelenség további polémiát okoz szimbolikus értelemben is, a fizikai megjelenítésen túl. A többségi vélemény szerint a videó olyan potenciálisan káros sztereotípiákat tartalmazott, mint a szolgálalkúság és az alsóbbrendűség,⁶⁹ a kisebbségi vélemény pedig kifogásolta azt az álláspontot, hogy a blackface-nek megfélemlítő vagy egyáltalán bármilyen erőszakot támogató hatása lenne.⁷⁰ E helyütt igen hiányosnak nevezhető a két vélemény kifejtése.⁷¹ A többségi vélemény ugyanis, amely szerint a blackface súlyosan sérti a Közösségi irányelveket, jelen esetben nem csupán a Zwarte Piet ábrázolás kirekesztő hatású megjelenítése kapcsán vet fel problémát, hanem a „Hollandiában lévő rendszerszintű rasszizmust is fenntartja” az ilyen „karikatúra-ábrázolás”.⁷² Az OB e tekintetben semmilyen, a hollandiai rendszerszintű rasszizmusról értekező jogszabályt, tanulmányt vagy felmérést nem idéz, gyakorlatilag tényszerű megállapítást tesz és közvetlen korrelációt von a Zwarte Piet megjelenítés és a hollandiai rasszizmus fenntartása között. A kisebbségi döntés a blackface megjelenítés kapcsán kiemeli, a fentebb idézett nemzetközi elveket, amelyeket a Közösségi irányelvek is tartalmaznak. E szerint véleménynyilvánítás kapcsán a Facebook kifejezetten támogatja, hogy „az emberek nyíltan beszélhessenek a számukra fontos kérdésekről, még akkor is, ha vannak, akik nem értenek egyet velük, vagy kifogásolhatónak tartják őket.”⁷³ Az értelmezési kérdésnél e szempontból kiemelendő, hogy az OB túlterjeszkedett az ügy részletein és a blackface-t mint létező, de nem egyedi esetre kivetített jelenséget bírálta. Ez a hozzáállás semmiképpen sem szerencsés, hiszen, ahogy már fentebb említésre került, jogbiztonsági aggályokat ébreszt és nem nyújt pontos iránymutatást a felhasználók számára a platform szabályszerű használata kapcsán. Az előzőekhez kapcsolódva az EJEB alapelveit figyelembevéve egyfajta „chilling effect”-et (dermesztő hatást) eredményezhet az, hogy a felhasználó nem ismeri előre a tevékenysége, magatartása okozta következményeket.⁷⁴ Szintén nem előnyös olyan súlyos állításokat tenni mindenféle szakmai vagy tudományos hivatkozás nélkül, főleg egy magát szakértői felügyelőbizottságnak tartó testülettől,⁷⁵ hogy a

⁶⁵ ZPC: i.m. 4. o.

⁶⁶ ZPC: i.m. 5. S. 8. o.

⁶⁷ Uo. 8. o.

⁶⁸ Uo. 8. o.

⁶⁹ Lásd: 36. lj.

⁷⁰ ZPC: i.m. 5-6. o.

⁷¹ ZPC: i.m. 6. S.8. 2. o.

⁷² Uo. 2. o.

⁷³ Facebook Közösségi irányelvek: i.m. *Elkötelezettségünk a véleménynyilvánítás iránt.* <https://transparency.fb.com/hu-hu/policies/community-standards/> (Letöltve: 2022.12.16.).

⁷⁴ Vö.: *A.M. v Törökország* (67199/17) 2021. október 19. [36], *Sunday Times v Egyesült Királyság* (1) (6538/74) 1979. április 26. [49].

⁷⁵ Schultz: i.m. 155-156. o.

blackface fenntartja a hollandiai rendszerszintű rasszizmust. Ez a fajta axiomatikus, enyhén bulvár-jellegű, „aforizmatikus-egymondatos” érvelés azért is előnytelen és ássa alá mélységesen az OB szakmaiságát és integritását, hiszen a nemzetközi tolerancia felméréseken Hollandia rendre a világ felső 1-5%-ba tartozik: 2011-ben a 4. helyen végzett, és első volt Európában az OECD mérése szerint,⁷⁶ a Global Social Tolerance Index (GSTI) tolerancia vizsgálatán pedig a világ 8. legtoleránsabb országa volt Hollandia.⁷⁷ Ugyan az Európai Unió Bizottsága honlapján két dokumentum is értekezik a rendszerszintű rasszizmusról Hollandiában,⁷⁸ a problémák megjelenése egyáltalán nem a kulturális vagy társadalmi közegben, jóval inkább a lakhatási (lakásbérleti) és a munkavállalási területeken élesedik ki, itt is különösen az „arab-hangzású névvel rendelkező”⁷⁹ hollandokkal szemben. Érdemesebb lett volna e helyütt a blackface hollandiai recepcióját és a Zwarte Piet-ről érkező gazdag szakirodalmat citálni, amelyben a kulturális részletekre tekintettel ítélik el a blackface ábrázolást vagy akár az ENSZ 2013-ban alapított kutatócsoportját, ahol a szakértők megállapították a kapcsolatot a Zwarte Piet mint önálló, partikuláris jelenség és a rabszolgaság között.⁸⁰

V. Összegzés

A blackface kétségtelenül ellentétes érzelmeket vált ki Hollandiában is.⁸¹ A Committee on the Elimination of Racial Discrimination⁸² és Margrite Kalverboer, a holland gyerekügyekért felelős ombudsman is élesen kritizálta a jelenséget és kiemelti a blackface lehetséges káros hatásait,⁸³ még akkor is, ha a feketére festés hagyományos, ünnepi keretek között történik. Annak ellenére, hogy petíciók tömege indult a Zwarte Piet figura „eltörlése” kapcsán,⁸⁴ Fekete Péter és Sinterklaas sokak szerint integráns közéleti és kulturális elemei a holland és németalföldi folklórnak,⁸⁵ többek között erre hivatkozva is szeretnék volna hagyományőrző csoportok elismertetni a Sinterklaas ünnepet mint az emberiség szellemi kulturális öröksége az UNESCO-nál (bár Hollandia ilyen kérést végül

⁷⁶ OECD: *Society at a Glance 2011: Oecd Social Indicators*. 2011, 99. o.

⁷⁷ Taras, Vasyl (GSTI): Global Social Tolerance Index and multi-method country rankings sensitivity. In: *Journal of International Business Studies*. 47(5), 2016, 480-495. o.

⁷⁸ EU Commission: *Institutional racism in the Netherlands*. https://ec.europa.eu/migrant-integration/library-document/institutional-racism-netherlands_en (Letöltve: 2022.12.16.).

⁷⁹ Uo.

⁸⁰ Hilhorst, Sacha – Hermes, Joke: ‘We have given up so much’: Passion and denial in the Dutch Zwarte Piet (Black Pete) controversy. In: *European Journal of Cultural Studies* vol. 2016. június 19.

⁸¹ Tavares, Izalina: *Black Pete: Analyzing a Racialized Dutch Tradition Through the History of Western Creations of Stereotypes of Black People*. https://humanityinaction.org/knowledge_detail/black-pete-analyzing-a-racialized-dutch-tradition-through-the-history-of-western-creations-of-stereotypes-of-black-peoples/ (Letöltve: 2022.12.16.).

⁸² Office of the High Commissioner for Human Rights vélemény: CERD/C/NLD/CO/19-21 report S.17.

⁸³ Kalverboer, Margrite: *Ombudsman for Children: ‘Black Pete’ requires adaptation. Report of 2016*.

⁸⁴ Ilyen a leghíresebb mozgalom, a Kick Out Zwarte Piet mozgalom, amely évente több ezres tömeget megmozgatva protestál a Zwarte Piet jelenség ellen – <https://kozwartepiet.nl/> (Letöltve: 2022.12.16.) vagy Quinsy Gario „Zwarte Piet is Racisme” (A Zwarte Piet rasszizmus) projektje - <https://www.visibleproject.org/blog/project/zwarte-piet-is-racisme/> (Letöltve: 2022.12.16.).

⁸⁵ Little, Becky (National Geographic): This notorious Christmas character is dividing a country. <https://www.nationalgeographic.com/history/article/black-pete-christmas-zwarte-piet-dutch> (Letöltve: 2023.01.02.).

a társadalmi nyomás ellenére sem nyújtott be⁸⁶).⁸⁷ A Zwarte Piet eddig igen kis számban került bíróságok elé és akkor is csak Hollandiában.⁸⁸ Az eddigi három ismert esetben ugyan kivétel nélkül megállapította a bíróság, hogy Zwarte Piet karaktere okozhat kirekesztés, rendszerint vegyes eredményre jutottak a megjelenítés tekintetében.⁸⁹

Lezárásként tehát az OB értelmezését két szempontból lehet bírálni. Elsősorban aláhúzendő, hogy az ilyen fokozottan érzékeny témák esetében elengedhetetlen és megkerülhetetlen az alapos, történeti és kulturális kontextus mélyreható ismerete és feltérképezése. A döntés indokolására tekintettel kijelenthető, hogy rendkívül hiányos az OB indokolása a blackface kontextuális interpretációja kapcsán, és a döntésből és az indokolás szövegezéséből egyértelműen kirajzolódik, hogy a bírák nem, vagy nem kellő felkészültséggel vizsgálták a holland kulturális szokásokat és hagyományokat.⁹⁰ Kihangsúlyozandó, hogy nem a blackface ábrázolás moderálása kifogásolható, hiszen a fentiekből egyértelműen kiderül, hogy a jelenséget a platform saját irányelvein túl a fentebb idézett releváns szakirodalom is bírálja, illetve ismertek a jelenség káros társadalmi hatásai, hanem a moderálás indokolásának részletezettsége és a jelen helyzetben elvárható kontextualizáció alaposságának hiánya alapozza meg a döntést érintő aggályokat. Másodsorban az OB döntése egy erős és szimbolikus állásfoglalásként is értelmezhető; ha kétséges egy tradíció megítélése egy adott kultúrkörben vagy kulturális közegben, akkor a Facebook és az OB az „amerikai értelmezést” használja. Megemlítendő, hogy az OB ajánlást fogalmazott meg a Meta-val szemben, amely kötelező intézkedést eredményezett volna, hogy a Meta szerepeltessen egy hivatkozást a közösségi alapelvek gyűlöletbeszédre vonatkozó részének blackface-t tiltó szabályában, amely a szabály vállalat által megfogalmazott indoklására – benne a meggátolni kívánt ártalmak leírására – mutat,⁹¹ a jelenleg hatályos közösségi irányelvi szakaszokban nem szerepel ilyen típusú indokolás. A kulturális polémiákat érintő ügyek bírálásának tendenciája ugyanakkor egyértelműen változott a Zwarte Piet eset óta és e tekintetben üdvös az OB „Knin-képregény” döntése,⁹² ahol a bírák, felülbírálván a Facebook-moderátorok felületes eljárását, a szerb-horvát konfliktust alapjaiban tanulmányozták, majd a történelmi és kulturális ismeretekre alapozva bírálták felül a Facebook döntését. Az OB megbízható és hiteles működése szempontjából egyértelműen a fentebb említett Knin-ügyben kijelölt út a helyes irány.

⁸⁶ Lemmens, Koen: The dark side of ‘Zwarte Piet’: A misunderstood tradition or racism in disguise? A legal analysis. In: *The International Journal of Human Rights* 21(2), 2017 január, 125. o.

⁸⁷ Historiek: ‘Sinterklaasfeest moet op erfgoedlijst Unesco’ („A Sinterklaas fesztiválnak fel kellene kerülnie az UNESCO örökségi listájára”). <http://historiek.net/sinterklaasfeest-moet-op-erfgoedlijst-unesco/13830/> (Letöltve: 2022.12.16.).

⁸⁸ Lemmens: i.m. 127-130. o.

⁸⁹ Court of Amsterdam, 3 July 2014, ECLI:NL:RBAMS:2014:3888. és 88. lj.

⁹⁰ Vö. Frazier, Kevin: Why Meta Users Need a Public Advocate: A Modest Means to Address the Shortcomings of the Oversight Board. In: *Richmond Journal of Law & Technology*, vol. XXVIII. 601. o.

⁹¹ Meta: Zwarte Piet ábrázolásával kapcsolatos eset. <https://transparency.fb.com/hu-hu/oversight/oversight-board-cases/depiction-of-zwarte-piet/> (Letöltve: 2023.01.02.).

⁹² Lásd: 28. lj.

Selnicean László¹: Jogérvényesítés az egészségügyben²

Az Európai Unió az elmúlt években több lépést tett a polgári ügyekben történő igazságügyi együttműködés terén, hogy a szabadságon, a biztonságon és a jog érvényesülésén alapuló térség megvalósítása még jobban kiteljesedjen. Egyes szakpolitikai területeket az Unió és a tagállamok közösen szabályoznak, és a tagállamok csak abban az esetben hozhatnak jogszabályokat, ha az Unió nem szabályozta az adott területet, illetve úgy határozott, hogy nem kívánja szabályozni azt. E megosztott hatáskörbe tartozik az egészségügy is.

A társadalmi együttélés és az emberi kapcsolatok természetes velejárói a konfliktusok. E konfliktusok azonban sokkal mélyebbek, ha emberi élet forog kockán. Valódi megoldás lehet a felek problémájára az Integrált Jogvédelmi Szolgálat tevékenysége, illetve a felek részvételével működő egészségügyi közvetítői eljárás.

Amikor az egészségügyi szolgáltató a gyógyítás folyamatában hibát követ el, akkor tulajdonképpen az egészségügyi ellátást igénybe vevő személyek nevesített jogait, a betegjogokat sérti. Az egészségügyről szóló 1997. évi CLIV. törvényben meghatározott jogok sérelme esetén a beteg a peres eljárást elkerülve az Integrált Jogvédelmi Szolgálathoz fordulhat.

A beteg és az egészségügyi szolgáltató között felmerülő jogviták peren kívüli megoldására a felek együttesen – és önkéntesen – kezdeményezhetik a jogvita közvetítői eljárás keretében történő rendezését is.

A polgári peres út választása során az egészségügyi szolgáltatók szolgáltatásaival összefüggésben okozott kár esetében a felelősségre a szerződéses kapcsolat ellenére is a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény szerződésen kívül okozott károkért való felelősségre vonatkozó szabályait kell alkalmazni. Ennek okán az egészségügyi szolgáltatási jogviszonyban a szerződészegési kártérítési szabályok és a párhuzamos kártérítési igények kizárását célzó non-cumul szabály sem alkalmazható.

A tanulmány az állami igazságszolgáltatáson keresztül érvényesülő peres eljáráson kívül a humánusabb vitarendezési mechanizmusok előnyeire is rávilágít. Nem minden megbetegedés alapul jogellenes magatartáson, erre tekintettel az állami kártalanítás esetei is a vizsgálódás tárgyát képezik.

I. Bevezetés

¹ Nemzeti Közszerológati Egyetem Államtudományi és Nemzetközi Tanulmányok Kar, egyetemi tanársegéd; Nemzeti Közszerológati Egyetem Államtudományi és Nemzetközi Tanulmányok Kar Közigazgatás-tudományi Doktori Iskola, PhD hallgató. A mű TKP2020-NKA-09 számú projekt a Nemzeti Kutatási Fejlesztési és Innovációs Alapból biztosított támogatással, a Tématerületi Kiválósági Program 2020 pályázati program finanszírozásában valósult meg.

² A tanulmány az Innovációs és Technológiai Minisztérium Kooperatív Doktori Program Doktori Hallgatói Ösztöndíj Programjának a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból finanszírozott szakmai támogatásával készült.

Az Európai Unió az elmúlt években több lépést tett a polgári ügyekben történő igazságügyi együttműködés terén, hogy a szabadságon, a biztonságon és a jog érvényesülésén alapuló térség megvalósítása még jobban kiteljesedjen.³ Egyes szakpolitikai területeket az Unió és a tagállamok közösen szabályoznak, és a tagállamok csak abban az esetben hozhatnak jogszabályokat, ha az Unió nem szabályozta az adott területet, illetve úgy határozott, hogy nem kívánja szabályozni azt. E megosztott hatáskörbe tartozik az egészségügy is.⁴

Az Európai Unió működéséről szóló szerződés (EUMSZ) 168. cikk (1) bekezdése előírja, hogy valamennyi uniós politika és tevékenység meghatározása és végrehajtása során biztosítani kell az emberi egészségvédelem magas szintjét.

Az Európai Unió Alapjogi Chartája a 35. cikkében egyértelműsíti, hogy a nemzeti jogszabályokban és gyakorlatban megállapított feltételek mellett mindenkinek joga van megelőző egészségügyi ellátás igénybeviteléhez, továbbá orvosi kezeléshez. Valamennyi uniós politika és tevékenység meghatározása és végrehajtása során biztosítani kell az emberi egészség védelmének magas szintjét.

Az Európai Betegjogi Charta kimondja, hogy eltérőségük ellenére az Európai Unió tagállamainak egészségügyi rendszerei hasonló módon veszélyeztetik a betegek, a fogyasztók, a végfelhasználók, a hozzátartozók, a hátrányos helyzetben lévők, illetve az átlag polgárok jogait.

Magyarország Alaptörvénye XX. cikke deklarálja, hogy mindenkinek joga van a testi és lelki egészséghez, és ennek a lehető legteljesebb megvalósulásához az állam részére az egészségügyi ellátás megszervezésének kötelezettségét írja elő.

Az egészségügyben kialakult konfliktusok, és az azok megoldásához vezető út sosem egyszerű, tekintettel arra, hogy emberi életek és sorsok forognak kockán. A vagyoni károk meghatározása nem okoz különösebb problémát, az illő eltemetés költsége, a speciális segédeszközök, valamint a rehabilitációhoz, fejlesztéshez szükséges eszközök beszerzése számlával igazolható, az otthoni ápolás és gondozás költségei is szinte teljes pontossággal meghatározhatók. Ezzel szemben a nem vagyoni sérelem összegszerűen nem határozható meg, annak kompenzálására a személyiségi jogok megsértése miatti szankcióként a sérelemdíj szolgál.

További nehézség, hogy nem csupán az egészségügyi ellátást igénybe vevő, vagy abban részesülő személy személyiségi jogai sérülhetnek, hanem a hozzátartozóé is, mégpedig – közvetlenül és közvetve – azáltal, hogy hozzátartozóját elvesztette, vagy a beteg hozzátartozó miatt mindennapi élete elnehezült. Utóbbiak feltétele, hogy az élete a jogellenes magatartás folytán negatív irányba változzon. E „hátrány” bekövetkezhet úgy,

³ Selnicean László: Alternatív vitarendezési eljárások a társadalmi fenntarthatóság szolgálatában. In: Gelencsér Dániel – Selnicean László (szerk.): Uniós polgári eljárásjogi vívmányok a társadalmi fenntarthatóság szolgálatában. Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest, 2021, 127. o.

⁴ Az EU tevékenységi területei. https://ec.europa.eu/info/about-european-commission/what-european-commission-does/law/areas-eu-action_hu (Letöltve: 2023. 01. 04.).

hogy a teljes családban éléshez való jog, az egészséges személyiségfejlődéshez való jog, szélsőséges esetben pedig – a betegség szintjét elérő pszichés károsodás fennállásakor – az egészséghez való jog szenved csorbát. A pszichés károk, a mindennapi élet elnehezülése, valamint a társadalmi élet beszűkülése olyan körülmények, amelyek csak hosszadalmas és terjedelmes bizonyítási eljárás útján tisztázhatók, és a rendelkezésre álló, valamint célravezető bizonyítási eljárás lefolytatása pedig elengedhetetlen a nem vagyoni sérelem mértékének meghatározásához.⁵

Általános kritika a peres eljárással szemben, hogy „hosszasan elhúzódó, lelkileg és anyagilag egyaránt megterhelő”, míg a peres eljárás igénybevétele nélküli vitarendezés „megnyugvást hoz”. E kritika az egészségügyi kártérítési perek esetén még inkább érvényesül, figyelemmel arra, hogy a peres eljárásban a jogszabályok alapos ismeretén és a Bírák Etikai Kódexében foglalt követelményeken felül egy olyan készség is kiemelt szerepet kap, amely sajátos élményeken keresztül fejleszthető: ez pedig az empátia.

Valódi megoldás lehet a felek problémájára a tanulmányban felvázolt Integrált Jogvédelmi Szolgálat tevékenysége, illetve a felek részvételével működő egészségügyi közvetítői eljárás. Ezek bemutatása mellett a polgári peres eljárásban történő igényérvényesítés keretében az egészségügyi szolgáltató kártérítési felelősségének speciális szabályait is elemzem, majd a jog által megengedett károkozás reparálását, a kártalanítást vizsgálom az egészségügyben. Tanulmányom célja, hogy az olvasó átfogó képet kapjon a jogérvényesítési lehetőségeiről, arra az esetre, ha a betegjogi sérelmet szenvednének.

II. A betegjogok

Amikor az egészségügyi szolgáltató a gyógyítás folyamatában hibát követ el, akkor tulajdonképpen az egészségügyi ellátást igénybe vevő személyek nevesített jogait, az ún. betegjogokat sérti.

Az Európai Betegjogi Charta szerint a betegek tizennégy joga:

- A megelőzési vizsgálatokhoz való jog: minden személynek joga van a betegséget megelőző vizsgálatokhoz. Az egészségügyi szolgáltatók kimondott kötelezettsége a figyelemfelhívás, biztosítva az időszakos ingyenes ellátást a társadalom különböző veszélyeztetett csoportjai számára, mindemellett megteremtve a tudományos kutatások, illetve a technikai újítások hozzáféréseinek lehetőségét.
- A hozzáféréshez való jog: minden személynek joga van az őt megillető egészségügyi ellátáshoz való hozzáféréshez. A hozzáférés mindenki számára garantált, pénzügyi, illetve földrajzi helyzetre, továbbá a betegség típusára vagy a kezelés idejére való tekintet

⁵ A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (Ptk.) 2:52. § (3) bekezdése előírja, hogy a sérelemdíj mértékét a bíróság az eset körülményeire – különösen a jogsértés súlyára, ismétlődő jellegére, a felróhatóság mértékére, a jogsértésnek a sértettre és környezetére gyakorolt hatására – tekintettel, egy összegben határozza meg.

nélkül. Minden ellátásra szoruló személynek joga van az ingyenes ellátáshoz, amennyiben nem képes költségeinek rendezésére. Minden betegnek joga van a megfelelő ápolásban való részvételre, arra való tekintet nélkül, hogy nagyobb kórház vagy kisebb klinika vette fel őt a betegek közé. Tartózkodási engedélytől függetlenül, minden személy jogosult sürgősségi járóbeteg vagy kórházi ellátásra. Ritka betegségben szenvedő személyeknek ugyanolyan joguk van az őket megillető gyógyszeres és egyéb kezelésekhez, mint a gyakori betegségben szenvedőknek.

- Az információhoz való jog: minden személynek joga van az egészségügyi helyzetére vonatkozó információkhoz való hozzáféréshez, csakúgy, mint a betegellátás megismeréséhez, a technológiai, illetve tudományos újításokkal egyetemben. A betegellátásban dolgozóknak kötelességük a páciensek megfelelő módon való tájékoztatása, tekintetbe véve azok vallási és etnikai hovatartozását, továbbá nyelvi képességeit. Az egészségügyre nézve kötelezettségként jelenik meg a bürokratikus akadályoktól mentes szabad információ-hozzáférés biztosítása, a szakszemélyzet kiképzése és az információs anyagok létrehozása mellett. A betegnek joga van a róla vezetett orvosi dokumentáció megtekintéséhez és sokszorosításához, illetve annak tartalmára vonatkozó kérdések megfogalmazásához, továbbá az esetleges hibák helyesbítéséhez. A kórházi betegnek joga van az állandó és mélyreható információellátáshoz, amit adott esetben egy összekötő személy biztosít. Minden személynek joga van a tudományos kutatások, illetve a gyógyszerészeti és a technológiai fejlesztések ismeretéhez. Ezen információk származhatnak nyilvános és magánjellegű forrásból, feltéve, hogy azok hitelesek, megbízhatóak és áttekinthetőek.

- A hozzájárulási jogosultság: minden személynek joga van azon rendelkezésre álló információkhoz való hozzáféréshez, amelyek hozzásegítik a vele kapcsolatos egészségügyi kérdésekben való aktív részvételhez, és ezen információk alapfeltételei mindenfajta kezelésnek, beleértve a tudományos kutatásban való részvételt is. A betegellátásban dolgozóknak kötelességük a páciens megfelelő tájékoztatása annak kezelésével vagy műtétjével kapcsolatban, ismertetve a rizikófaktorokat, a felmerülő kellemetlenségeket, a mellékhatásokat és az egyéb alternatívákat. Ezen információk biztosítása idejében kell történnjen (esetenként legalább 24 órával korábban), hogy a beteg ezek ismeretében aktívan részt tudjon venni a vele kapcsolatos gyógyászati kérdések eldöntésében. A betegellátóknak kötelességük a páciens felé irányuló világos nyelvhasználat, továbbá a laikusok számára is érthető kommunikáció. Minden olyan esetben, amely hivatalos közvetítő személy jelenlétét követeli meg a döntéshozatal folyamán, legyen szó fiataloktól vagy döntésképtelen felnőttektől, alapvető kötelezettség a páciens lehető legnagyobb fokú bevonása az őt érintő döntések meghozatalába. A tájékozott hozzájárulás csak ezen feltételek mellett valósítható meg. A betegnek joga van az egyes kezelések, illetve orvosi beavatkozások visszautasításához, továbbá a kezelés során a véleményének megváltoztatásához, felfüggesztve az ellátás folyamatát. A betegnek joga van lemondani a saját egészségügyi állapotára vonatkozó információkról.

- A szabad választás joga: minden személynek joga van a megfelelő információk alapján a kezelési módok és az ellátási lehetőségek között való választásra. A betegnek joga van megválasztania a diagnosztikai vizsgálatok, illetve az alkalmazott gyógykezelések sorát, csakúgy, mint a háziorvos, vagy a specialista személyét, továbbá a kezelés helyszínét. Az egészségügyi intézményeknek kötelességük e jog biztosítása, elegendő információval látva el a betegeket a megfelelő kezelés földrajzi és személyi

elérhetőségéről és azok esetleges végkimeneteléről. Mindenfajta akadályt el kell hárítani a jog érvényesülésének útjából. A beteg, aki nem bízik orvosában, jogosult másik orvoshoz fordulni.

- A titoktartás és a bizalmas adatkezelés biztosításának joga: minden személynek joga van a személyes adatainak bizalmas kezeléséhez, beleértve az egészségi állapotára, illetve a szükséges ellátásokra vonatkozó információkat, továbbá mindenkit megillet a diszkréció a diagnosztikus vizsgálatok, a szakértői látogatások, illetve a gyógyszeres és műtéti kezelések során. A beteg egészségi állapotára és gyógykezelésére vonatkozó minden adat személyes adatnak minősül, így megfelelő módon védelmezendő. Minden esetben tiszteletben kell tartani a beteg magánéletét az ellátás során (diagnosztikai vizsgálatok, szakértői vizsgálatok, gyógyszerkezelések stb.), amelynek megfelelő környezetben, és csak a nélkülözhetetlen személyek jelenlétében kell történnie (amennyiben a beteg másképpen nem rendelkezik).

- A beteg rendelkezésére álló idő figyelembevételének kötelezettsége: minden személynek joga van az ellátáshoz rövid és belátható időn belül. Ez a kezelés minden egyes szakaszára igaz. Az egészségügyi szolgáltatókra nézve kötelező a várakozási idő limitálása oly módon, hogy az megfeleljen a különböző szabványoknak, figyelembe véve az ellátás sürgősségét. A szolgáltatók további kötelezettsége a személyek számára szabad hozzáférést biztosítani az ellátáshoz, garantálva az azonnali várólistára kerülést. Igény szerint minden személynek joga van betekinteni a várólistákba a személyes adatok védelmének keretei között. Amennyiben az ellátás a maximalizált várakozási időn túl sem kezdődik meg, a szolgáltatóknak a beteg hasonló színvonalú ellátásáról kell gondoskodniuk, továbbá a beteg ebből származó mindennemű kárát meg kell téríteniük belátható időn belül. Az orvosoknak megfelelő időt kell szánniuk minden egyes betegükre, beleértve az információszolgáltatás időtartamát is.

- A színvonalas szolgáltatás követelménye: minden személynek joga van a színvonalas ellátáshoz, figyelembe véve a minőségre vonatkozó előírásokat. A színvonalas szolgáltatás biztosításának alapfeltétele az egészségügyi intézmények és dolgozóik nyújtotta megfelelő gyakorlati teljesítmény, kényelem és emberi bánásmód. Mindez magában foglalja a minőségre vonatkozó előírások betartását, amely előírások társadalmi konzultáció során jönnek létre, időről időre felülvizsgálatra, illetve véleményezésre kerülnek.

- A biztonság követelménye: minden személynek joga van az egészségügyi rendszer hibái, az orvosi mulasztások és hibák okozta bántalom elkerüléséhez, továbbá joga van a minőségi szolgáltatáshoz való hozzáféréshez. A jog biztosítása érdekében az egészségügyi intézményeknek folyamatos megfigyelés alatt kell tartaniuk a rizikófaktorokat, garantálva az orvosi eszközök karbantartását és azok használóinak hozzáértését. Minden egészségügyi szakembernek teljes felelősséget kell vállalnia az orvosi ellátás biztonságáért. Az orvosoknak a korábbi események ismerete és a folyamatos képzés alapján képeseknek kell lenniük a jövőbeni kockázatok csökkentésére. Az egészségügyi ellátást biztosító személyzet minden olyan tagja, amely hibáról számol be feletteseinek vagy kollégáinak, védelmet élvez az esetleges kedvezőtlen következményekkel szemben.

- Az innováció követelménye: a nemzetközi előírásoknak megfelelően, függetlenül a gazdasági és pénzügyi megfontolásoktól, minden személynek joga van hozzáférni a legfejlettebb módszerekhez, beleértve a különböző diagnosztikai vizsgálatokat. Az

egészségügyi szolgáltatóknak kötelességük fenntartani és támogatni a különböző orvosi kutatásokat, különös figyelmet fordítva a ritka betegségekre. A kutatási eredményeket megfelelő módon nyilvánosságra kell hozni.

- A sürgősségi fájdalom és szenvedés elkerülésének joga: minden személynek joga van a fájdalom lehető legnagyobb mértékű elkerüléséhez a kezelésének minden egyes szakaszában. Az egészségügyi szolgáltatóknak mindent meg kell tenniük a fájdalom csökkentése érdekében, gondoskodva a fájdalomcsillapító megoldásokról és az azokhoz való egyszerű hozzáférésről.

- A személyre szabott kezelés joga: minden személynek joga van az igényeire szabott diagnosztikai és gyógyászati kezeléshez. Az egészségügyi szolgáltatóknak garantálniuk kell a rugalmas működést, amely a gazdasági megfontolások helyett a beteg igényeit helyezi a középpontba.

- A panasztételi jog: minden személynek jogában áll panasszal élni sérelmei esetén, illetve joga van a válaszhoz, vagy bármilyen egyéb visszajelzéshez. Az egészségügyi szolgáltatóknak biztosítaniuk kell e jog működését, (harmadik fél esetleges bevonásával) ellátva a pácienseket az őket megillető jogokról szóló információkkal, elősegítve a visszaélések felismerését és a panaszok megfogalmazását. A panaszokat a hatóságoknak írásban kell megválaszolni előre megállapított időn belül. A panaszok benyújtásának előírásoknak megfelelően kell történnie, esetlegesen független intézmények vagy civil szervezetek segítségével, úgy, hogy a betegek keresetindítási joga, vagy megegyezéshez való joga ne sérüljön.

- Az eseti kompenzáció joga: minden személynek joga van rövid időn belül a kártérítéshez, amennyiben egészségügyi ellátása során bármilyen fizikai, morális vagy pszichológiai sérelem érte. Az egészségügyi szolgáltatóknak biztosítaniuk kell a kompenzáció lehetőségét, függetlenül a sérelem súlyától és mibenlététől (a sérelem fogalma kiterjed a hosszú várakozási időtől kezdve a valódi mulasztásokig), még akkor is, ha a kizárólagos felelősség nem megállapítható.

A felsorolt betegjogok szorosan kapcsolódnak egymáshoz. Az első helyet a megelőzési vizsgálatokhoz való jog foglalja el, figyelemmel arra, hogy a prevenciós tevékenység keretében törekedni kell arra, hogy megakadályozzák a betegség kialakulását. Ebben fontos szerepet játszik a betegségek időben való felfedezése, az, hogy e vizsgálatokhoz mindenki időben hozzáférhessen. A megelőzés hosszútávon elősegíti a lakosság egészségügyi állapotának javulását.

A hozzáféréshez való jog, az információhoz való jog és a hozzájárulási jogosultság szorosan összefügg a tájékoztatáshoz való joggal, amely a szabad beleegyezés feltétele. A beteg kizárólag a megfelelő tájékoztatás ismeretében teheti meg beleegyező nyilatkozatát és vállalhatja az egyes kezelések esetleges kockázatát és következményeit.

Nemcsak az uniós jogalkotás a betegjogi szabályozás folyamatos formálója, hanem e jogok gyakorlati érvényesülésében szerepet kapnak az Európai Bíróság betegek mobilitásával kapcsán született döntései és állásfoglalásai is.⁶

⁶ Csabai Virgínia: Deklarált betegjogok – Az Unió normarendszer. <https://www.jogiforum.hu/cikk/2013/08/12/deklaralt-betegjogok%e2%80%ad-az-unios-normarendszer/> (Letöltve: 2023. 01. 04.).

Az Európai Parlament és a Tanács 2011. március 9-én irányelvi szinten alkotta meg a határon átnyúló egészségügyi ellátásra vonatkozó betegjogok érvényesítéséről szóló szabályrendszerét [az Európai Parlament és a Tanács 2011/24/EU irányelve (2011. március 9.) a határon átnyúló egészségügyi ellátásra vonatkozó betegjogok érvényesítéséről].

Az egészségügyről szóló 1997. évi CLIV. törvény (a továbbiakban: Eütv.) a betegjogokat kevésbé részletesen, de hasonló tartalommal szabályozza, az alábbiak szerint: az egészségügyi ellátáshoz való jog (6. §-9/A. §), az emberi méltósághoz való jog (10. §), a kapcsolattartás joga (11. §), az intézmény elhagyásának joga (12. §), a tájékoztatáshoz való jog (13. §-14. §), az önrendelkezéshez való jog (15. §-19. §), az ellátás visszautasításának joga (20. §-23. §), az egészségügyi dokumentáció megismerésének joga (24. §), az orvosi titoktartáshoz való jog (25. §), az egészségügyi ellátással kapcsolatos panasz kivizsgálásának joga (29. §).

III. Az Integrált Jogvédelmi Szolgálat

Az Eütv.-ben felsorolt jogok sérelme esetén a beteg a peres eljárást elkerülve az Integrált Jogvédelmi Szolgálathoz fordulhat. A Szolgálatot 2017. január 1-jén *az Integrált Jogvédelmi Szolgálatról* szóló 381/2016. (XII. 2.) Korm. rendelet (a továbbiakban: IJSZ rendelet) hozta működésbe.

A Kormány tagjainak feladat- és hatásköréről szóló 182/2022. (V. 24.) Korm. rendelet 66. § (1) bekezdése értelmében a Szolgálat a Belügyminisztérium önálló szervezeti egységeként működik a beteg-, ellátott-, gyermekjogokkal kapcsolatos állampolgári jogok integrált érvényesítésének érdekében.

Az IJSZ rendelet 2-3. §-a értelmében a Szolgálat az integrált jogvédelmi képvisellel kapcsolatos feladatkörében

- gondoskodik a betegek, ellátottak és gyermekek törvényben meghatározott jogainak érvényesüléséről, védelméről,
- ellátja a jogvédelmi (betegjogi, ellátottjogi, gyermekjogi) képviselők foglalkoztatásával összefüggő feladatokat, működteti a jogvédelmi képviselők hálózatát, irányítja, szervezi és ellenőrzi a jogvédelmi képviselők szakmai munkáját,
- tájékoztatást ad beteg-, az ellátott- és gyermekjogokkal összefüggő kérdésekben az egészségügyi szolgáltatásokat, a személyes gondoskodást nyújtó szociális alapszolgáltatást, a gyermekjóléti alapellátást, a szakosított szociális ellátást biztosító intézményi elhelyezést, továbbá a gyermekvédelmi gondoskodást igénybe vevők, törvényes képviselőik, valamint a szolgáltatást nyújtók számára,
- közzéteszi a jogvédelmi képviselő elérhetőségét, fogadóórájának beosztását az érintett szolgálatonál,
- képzési és továbbképzési feladatokat lát el a beteg-, ellátott-, gyermeki jogok érvényesülése, valamint a jogvédelmi képviselők munkájához kapcsolódóan, továbbá

kidolgozza, és szükség szerint felülvizsgálja a jogvédelmi képviselői tanfolyam és a kötelező továbbképzés tananyagát és vizsgakövetelményeit,

- ellátja az integrált jogvédelemmel kapcsolatos módszertani feladatokat,
- hivatalból eljárhat, ha tudomására jut olyan tény, körülmény, intézkedés vagy mulasztás, amely súlyos és a beteg-, ellátott-, illetve gyermekjogokat érintő jelentős jogsérelmet okozhat. Az eljárás keretében az Szolgálat tájékoztatást kérhet, javaslatot tehet intézkedés megtételére, az adott ügyvel kapcsolatos jogszabály tartalmára vonatkozóan, valamint az eljárásban részt vevő más szerv részére ajánlást fogalmazhat meg.

A Szolgálat a határon átnyúló egészségügyi ellátás nemzeti kapcsolattartó pontja is, amely elsősorban a betegek és az egészségügyi szakemberek számára nyújt tájékoztatást a határon átnyúló ellátások igénybevételével kapcsolatos jogokról, a panasztételi és jogorvoslati eljárásokról, illetve a szolgáltatások elérhetőségéről.⁷

IV. A betegjogi képviselő

A betegjogi képviselő védi a betegek jogait, valamint segíti őket azok megismerésében és érvényesítésében. A képviselő személyével szembeni kritériumokat az Eütv. 30. § (1a) bekezdése tartalmazza. A betegjogi képviselői hálózatot az Integrált Jogvédelmi Szolgálat működteti. A betegjogi képviselő tevékenységét az Eütv. és az *Integrált Jogvédelmi Szolgálatról* szóló 381/2016. (XII. 2.) Korm. rendelet együttes értelmezésével ismerhetjük meg. E körben a betegjogi képviselő

- segíti a beteget jogai megismerésében, az egészségügyi dokumentációhoz való hozzájutásban, annak megértésében, az azzal kapcsolatos megjegyzések, kérdések feltételében,

- segít a betegnek panasz megfogalmazásában, kezdeményezheti annak kivizsgálását, amely megkeresésre az egészségügyi szolgáltató, illetve a fenntartó köteles a lehető legrövidebb időn belül, de legfeljebb harminc munkanapon – egyes esetekben hatvan napon belül – írásban válaszolni,

- a beteg írásbeli meghatalmazása alapján a beteg gyógykezelésével összefüggő ügyekben panaszt tehet az arra hatáskörrel és illetékességgel rendelkező hatóságnál, és az eljárás során képviseli a beteget,

- kapcsolatot tart a működési területén az egészségügyi szolgáltatást nyújtókkal és fenntartóikkal, a térségi egészségügyi szervezeti pontokkal, az Országos Tisztifőorvosi Hivatallal, a fővárosi és megyei kormányhivatal népegészségügyi szakigazgatási szervével és egészségbiztosítási pénztári szakigazgatási szervével, a területi igazságügyi szakértői kamarákkal,

- jogosult az egészségügyi szolgáltató területére belépni, iratokba betekinteni, az egészségügyi dolgozókhöz kérdést intézni,

- rendszeresen tájékoztatja az egészségügyi dolgozókat a betegjogokra vonatkozó szabályokról, azok változásáról; különös figyelmet fordít a kiszolgáltatók helyzetben lévők betegjogi védelmére,

⁷ Az IJSZ-ről. <http://www.ijsz.hu/rolunk.html> (Letöltve: 2023. 01. 04.).

- a felek közötti vita békés megoldására, egyezsre törekszik, amelyet mediációval segít elő.⁸

V. Az egészségügyi szolgáltató kártérítési felelőssége

2014. március 15-én új polgári anyagi jogi kódex lépett hatályba, a *Polgári Törvénykönyvről* szóló 2013. évi V. törvény, amely reagálva a társadalmi változásokra és a jogfejlődésre, új fogalmakat is bevezetett. A korábbi szabályozáshoz képest alapvető változást jelentett a párhuzamos kártérítési igényeket kizáró ‘non-cumul’ elv megjelenítése.⁹ A felmerülő problémákat a jogalkalmazók a *Polgári Törvénykönyvről* szóló 1959. évi IV. törvény (a továbbiakban: 1959-es Ptk.) szabályai alapján is igyekeztek megnyugtatóan rendezni, azonban az új kódex a kártérítési jogvitákat a kontraktuális és a deliktuális felelősség megkülönböztetésével új alapra helyezték. Ennek eredményeként elhatárolási nehézségek jelentkeztek, főként a szerződés teljesítése során okozott károk esetében. Dilemmát okoz, ha veszélyes üzem és szerződéses jogviszony áll fenn, figyelemmel arra, hogy ezekben az esetekben – a korábbi gyakorlattal ellentétben – a szerződéses viszony miatt csak kontraktuális alapon lehet igényt érvényesíteni.

Az Eütv. 244. § (2) bekezdése¹⁰ kiveszi a megbízási jellegű, szerződéses természetű egészségügyi szolgáltatások által okozott károkért való felelősséget a kontraktuális felelősség szabályai alól, arra a deliktuális felelősség szabályainak alkalmazását rendeli. Az egészségügyi szolgáltatók szolgáltatásaival összefüggésben okozott kár esetében a felelősségre a szerződéses kapcsolat ellenére is a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (a továbbiakban: Ptk.) szerződésen kívül okozott károkért való felelősségre vonatkozó szabályait kell alkalmazni. Ennek okán az egészségügyi szolgáltatási jogviszonyban a szerződéses kártérítési szabályok és a párhuzamos kártérítési igények kizárását célzó non-cumul szabály sem alkalmazható.¹¹

Az Eütv. 244. §-ának korábbi szövege szerint az egészségügyi szolgáltatásokkal összefüggésben keletkezett kárigényekre a szerződéses károkért való felelősség polgári jogi szabályait kellett megfelelően alkalmazni. Ezzel összhangban az egészségügyi szolgáltató és a beteg jogviszonyát a bírói gyakorlat is szerződéses viszonyként tekintette. A Ptk. Kodifikációs Főbizottság az orvosi megbízásoknál a szerződéses kártérítési jog objektív alapra helyezendő általános szabálya alóli

⁸ Betegjog. <http://www.ijsz.hu/betegjog.html> (Letöltve: 2023. 01. 04.).

⁹ A kártérítési jog felmerülő problémáira keres választ a Pázmány Jogi Kar új képzése. <https://arsboni.hu/a-karteritesi-jog-felmerulo-problemaira-keres-valaszt-a-pazmany-jogi-kar-uj-kepze/> (Letöltve: 2023. 01. 04.).

¹⁰ Eütv. 244. § (2) Az egészségügyi szolgáltatásokkal összefüggésben keletkezett kárigényekre, illetve a személyiségi jogsértések esetén követelhető igényekre a Ptk.-nak a szerződésen kívül okozott károkért való felelősségre, valamint a személyiségi jogok megsértésének szankcióira vonatkozó szabályait kell megfelelően alkalmazni.

¹¹ Vékás Lajos – Gárdos Péter (szerk.): *Nagykommentár a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvényhez*. Jogtár, online kiadás.

kivételként fenn kívánta tartani a felróhatósághoz kötött felelősséget, azonban végül ilyen kivétel nem került bele a Ptk.-ba.¹²

A jogalkotó tartva attól, hogy az új, felróhatóságtól független kontraktuális felelősségi rezsím túlzottan szigorítaná az egészségügyi szolgáltatók felelősségét,¹³ az egyes törvényeknek az új Polgári Törvénykönyv hatálybalépésével összefüggő módosításáról szóló 2013. évi CCLII. törvény 8. § (20) bekezdésével módosította az ágazati jogszabály hivatkozott rendelkezését. Ennek értelmében a károkra a továbbiakban nem a kontraktuális, hanem a deliktuális felelősség szabályai az irányadók.¹⁴ Ez azonban csupán egy utaló szabály, az egészségügyi szolgáltató és a beteg viszonyát továbbra is szerződéses jogviszonynak kell tekinteni.

Vékás Lajos az Eütv. módosítását feleslegesnek tartotta,¹⁵ figyelemmel arra, hogy az egészségügyi szolgáltató és a beteg közötti kapcsolat gondossági kötelelem, nem eredménykötelelem. Az egészségügyi szolgáltató akkor követ el szerződésszegést, ha nem az elvárható gondossággal jár el, és ezzel okozati összefüggésben kár következik be. A Ptk. 6:142. §-a értelmében a kontraktuális felelősség tényállási eleme a szerződésszegés, szerződésszegés hiányában kártérítés nem követelhető.

A kifejtettekre tekintettel olyan esetben, amelyben az egészségügyi szolgáltatás fokozott veszéllyel járó tevékenységnek minősül, az így okozott károkért való felelősségre – az 1959-es Ptk.-hoz hasonlóan a Ptk. alkalmazása esetén is – a veszélyes üzemi felelősség szabályait kell alkalmazni.¹⁶ A fokozott veszéllyel járó tevékenység fogalmához tartozó kör a technika fejlődésével folyamatosan bővül, ezért a bíróságnak minden esetben egyedileg kell eldöntenie, hogy az adott ügyben vizsgált tevékenység fokozott veszéllyel jár-e.¹⁷ A bírói gyakorlat szerint veszélyes üzem a kontrasztanyagok röntgenvizsgálata,¹⁸ az inkubátor,¹⁹ valamint az elektromos kés és az alkohol találkozása.²⁰

Fontos kiemelni azonban, hogy az orvosi eszközök és műszerek általában nem minősülnek veszélyes üzemnek.²¹ A műtétnél használt elektromos eszköz által okozott

¹² Vékás Lajos: Sérelemdíj – fájdalomdíj: Gondolatok az új Ptk. reformjavaslatáról a német jog újabb fejleményei tükrében. *Magyar Jog*, 2005/4., 195. o.

¹³ Petrik Ferenc (szerk.): *Polgári jog I-IV. - új Ptk. - Kommentár a gyakorlat számára, frissítve: 2022. január 1.* ORAC Kiadó. (elektronikus kiadvány).

¹⁴ Kemenes István: *Kommentár a Polgári Törvénykönyvhöz.* Wolters Kluwer, Budapest, 2014. 1608. o.

¹⁵ Vékás Lajos: *Kommentár a Polgári Törvénykönyvhöz.* Wolters Kluwer, Budapest, 2018, 1653. o.

¹⁶ BH 2005.7.251.

¹⁷ BH 2002.8.306.

¹⁸ Kúria Pfv.III.20.037/1997. számú ügy

¹⁹ Kúria Pf.III.20.008/1991. számú ügy

²⁰ BH 2005.7.251. Az elektromos sebészkeszből kipattanó szikra lángra lobbantotta az alkoholos fertőtlenítő oldatot a beteg testén, amelynek következtében a beteg súlyos égési sérüléseket szenvedett. A bíróságok az elektromos sebészkesz és az alkoholos folyadék együttes alkalmazását fokozott veszéllyel járó tevékenységnek tekintették.

²¹ Salamonné Piltz Judit: *Az egészségügyi szolgáltató kártérítési felelőssége.* Budapest, PPKE-JÁK, előadásvázlat, 2021.

sérülés a műtét során előforduló kockázat is lehet, amely alapján nem érvényesíthető kárigény a kórházzal szemben.²²

Az orvosi műhibaperekben a bizonyítási eljárás a tárgyaláson rendszerint aszerint folyik, hogy a bíróság először – a szükségeshez képest – személyes meghallgatás keretében meghallgatja a feleket, majd a jogalap körében indítványozott tanúkat, ezt követően, amennyiben indokolt, szakértőt rendel ki a perben felmerült szakkérdések megválaszolására.²³

E perekben kulcsfontosságúak lehetnek a polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény (a továbbiakban: Pp.) új jogintézményei, úgymint az állítási szükséghelyzet (Pp. 184. §) és a bizonyítási szükséghelyzet [Pp. 265. § (2) és (3) bekezdés]. E perekben a felek között információs aszimmetria áll fenn, a beteg nem mindig tud eleget tenni a vonatkozó kötelezettségeinek, erre figyelemmel a peres felek között indokolt megfordítani a kötelezettséget.²⁴

Érdekes megítélés alá esik a páciens gyógyulási esélyének romlása. Hosszú fejlődési folyamat eredményeként a joggyakorlat eljutott odáig, hogy abban az esetben, ha a hiba objektíve alkalmas a romlás előidézésére, akkor vélelmezik, hogy az okozta. Természetesen ellenbizonyításnak helye van ilyen esetekben is, azonban fennáll egy probléma. A bizonyítási szükséghelyzet Pp. 265. § (2) bekezdés *a*) pontja szerinti esetének szükséges eleme, hogy az ellenérdekű fél rendelkezzen a bizonyítási indítványához nélkülözhetetlen adatokkal. A legtöbb esetben azonban nincs semmilyen adat az esélyromlásra nézve, és többnyire tudományos módszer sincs arra, hogy az esélyromlás körülményeit, okait tisztázzák. Következésképpen a szükséghelyzet szabálya sem alkalmazható.²⁵

Nem minden szabálytalanság jár kártérítési felelősséggel: eredménytelen terhességmegszakítás ellenére alaptalan az anya kártérítés iránti keresete, ha az azon alapul, hogy akarata ellenére fennmaradt a terhessége és gyermeke megszületett, tekintettel arra, hogy nincs olyan, a jog által elismert személyiségi joga, amely azáltal sérült volna, hogy az általa kívánt terhességmegszakítás ellenére gyermeke született.²⁶

Az egészségügyi szolgáltató kártérítési felelősségét korlátozza az 1/2008. Polgári jogegységi határozat is, amely szerint a genetikai, teratológiai ártalom következtében fogyatékosan született gyermek a saját jogán nem igényelhet kártérítést a polgári jog szabályai szerint az egészségügyi szolgáltatótól amiatt, hogy a terhesgondozás során elmaradt vagy hibás orvosi tájékoztatás következtében anyja nem élhetett a terhességmegszakítás jogszabály által biztosított jogaival.

²² EBH 2006.1506.

²³ Salamonné Piltz Judit: A betegjogok és a bizonyítás. *Magyar Jog*, 2013/4. 230-244. o.

²⁴ Manninger Boldizsár: Kártérítési felelősség az új Ptk. és az új Pp. tükrében. *Jogászvilág*, 2018. május 7. <https://jogaszvilag.hu/szakma/karteritesi-felelosseg-az-uj-ptk-es-az-uj-pp-tukreben/> (Letöltve: 2023. 01. 04.).

²⁵ Uo.

²⁶ EBH 2003.941.

VI. Kártalanítás az egészségügyben

A kártalanítás és a kártérítés közötti fő különbség, hogy előbbi nem felelősségi forma, hanem a jóvátétel speciális eszköze, jogszabályban megengedett magatartások következménye, ennek megfelelően a jog által megengedett károkozás reparálására szolgál és kizárólag jogszabály kifejezett rendelkezése alapján jár. Ezzel szemben a kártérítés jogellenes és felróható magatartással okozott hátrány kompenzálására szolgál, a károkozás általános tilalma folytán minden esetben követelhető, és érvényesül a teljes kártérítés elve. Ha jogszabály a jogszerűen okozott kárért kártalanítási kötelezettséget ír elő, a kártalanítás módjára és mértékére a kártérítésre vonatkozó szabályokat kell megfelelően alkalmazni.²⁷

Az egészségügyben a kártalanítás fogalma a védőoltás, a kutatás, a szervátültetés, a véradás és a vérkészítménnyel való fertőződés körében kap szerepet. A kártalanítás kötelezettsége mindegyik esetben az államot terheli.

Az Eütv. 58. § (10) bekezdése értelmében, ha a védőoltásra kötelezett személy a védőoltás adásával összefüggésben súlyos egészségkárosodást szenved, megrokkann vagy meghal, őt, illetve általa eltartott hozzátartozóját az állam kártalanítja.

A törvény 164. § (1) bekezdése ugyancsak állami kártalanítást ír elő akkor, ha a szakmai szabályoknak, valamint a kutatási tervnek megfelelően végzett kutatás során a kutatás alanya kárt szenved vagy meghal.

A 210. § szerint, amennyiben a szerv, illetve szövet eltávolítása következtében a donor egészségében vagy testi épségében károsodott – ide nem értve az eltávolított szerv, szövet hiányából eredő károsodást –, megrokkant vagy meghalt és ez a beavatkozást végző egészségügyi dolgozónak fel nem róható, őt, illetve eltartott hozzátartozóit az állam kártalanítja mindazért a kárért, amely a társadalombiztosítás jogviszonya alapján nem térül meg.

A 226. § (4) bekezdése meghatározza, hogy amennyiben a szakmai szabályoknak megfelelően végzett véradás következtében a véradó kárt szenved vagy meghal, őt, illetve az általa eltartott hozzátartozóját az állam kártalanítja.

A 227. § (4) bekezdése alapján, amennyiben a vérkészítmény szakmai szabályok szerinti felhasználásával összefüggésben a beteg kárt szenved vagy meghal, őt, illetve az általa eltartott hozzátartozóját az állam kártalanítja. A véradók kivizsgálása, a vérkészítmények vizsgálata, ellenőrzése az Országos Vérellátó Szolgálat feladata. A levett véregységeket vérbaj, HIV, Hepatitis B és C szempontjától minden esetben szűrik, ennek ellenére a beadott vérkészítmény az ablakperiódus²⁸ okán mégis fertőzött lehet. Fontos azonban, hogy kizárólag a szakmai szabályok betartásával a szervezetbe juttatott vérkészítmény

²⁷ Ptk. 6:564. §

²⁸ Az az időszak, amikor a vírus már a szervezetben van, de laboratóriumi vizsgálattal még nem mutatható ki az ellenanyag.

által okozott károsodás esetén áll fenn az állam kártalanítási kötelezettsége, szakmai szabályszegés esetén az egészségügyi szolgáltató a kártérítés szabályai szerint felel.

Speciális helyzetet eredményez *a stabil vérkészítménytől HCV vírussal megfertőződött veleszületett vérzékenységekben szenvedő állampolgárok egységes állami kártalanításáról* szóló 1093/2000. (XI. 24.) Korm. határozat. Az állam méltányosságból nem vitatja a vérzékenység kezelésére szolgáló vérkészítmény beadása és a fertőzés közötti okozati összefüggést, és egyezség keretében egyösszegben, illetve infláció mértékével automatikusan emelkedő járadék formájában kártalanít. Az okozati összefüggés bizonyításánál nehézség, hogy teljes bizonyossággal nem igazolható a fertőzés oka, az egyéb, fertőződésre okot adó körülmények bíróság általi feltárása után természettudományos bizonyosság hiányában az orvosszakértő a fertőződés legvalószínűbb okára tud nyilatkozni. A kormányhatározat alapján a kártalanítás a fertőzöttség tényére tekintettel automatikus.²⁹

VII. Az egészségügyi közvetítói eljárás

Az Eütv. 34. § (1) bekezdése alapján a beteg és az egészségügyi szolgáltató között felmerülő jogviták peren kívüli megoldására a felek együttesen – és önkéntesen – kezdeményezhetik a jogvita közvetítói eljárás keretében történő rendezését. E § (2) bekezdése a közvetítói tanács összetételének, a közvetítói eljárás rendjének szabályozását külön törvényre bízta.

A jogalkotó *az egészségügyi közvetítói eljárásról* szóló 2000. évi CXVI. törvény (a továbbiakban: Eü. kvtv.) megalkotásával tette lehetővé az egészségügyi szolgáltató és a beteg között felmerült jogvita bíróságon kívüli rendezését. Az eljárás egyes részletszabályait, a közvetítói képzés feltételeit és a költségek összegét *az egészségügyi közvetítói eljárással kapcsolatos egyes kérdésekről* szóló 4/2001. (II. 20.) EüM-IM együttes rendelet tartalmazza.

A közvetítő vagy közvetítói tanács a vitában nem dönt, nem nyilvánít véleményt, nem ad jogi tanácsot, és a bírósággal ellentétben a felróhatóságot sem vizsgálja. Feladata, hogy közelítse az álláspontokat, elérje, hogy a felek egyezséget kössenek.

A törvény szerint a közvetítói eljárás célja az egészségügyi szolgáltató és a beteg között a szolgáltatás nyújtásával összefüggésben keletkezett jogvita peren kívüli egyezséggel történő rendezésének elősegítése, a felek jogainak gyors és hatékony érvényesítése. Ennek köszönhetően a beteg aránylag rövid időn belül jut hozzá a kártérítés összegéhez.³⁰ Lehet, hogy ez az összeg alacsonyabb, mint amennyit a bíróság megítélt volna, de a betegnek nem kell éveket várnia a végrehajtható határozat meghozatalára, az összeget

²⁹ Salamonné (2021) i.m.

³⁰ Eü. kvtv. 11. § (4) Ha az első üléstől számított négy hónapon belül nem sikerül egyezséget létrehozni, a tanács az eljárást megszünteti.

akkor tudja felhasználni, amikor szüksége van rá, és nem később, amikor rossz esetben már nem is tudja.³¹

A közvetítói eljárást a beteg, vagy halála esetén annak közeli hozzátartozója, örököse, vagy az egészségügyi szolgáltató kezdeményezheti. A kérelmet a Magyar Igazságügyi Szakértői Kamaránál (a továbbiakban: kamara) kell előterjeszteni. Ha a felek az eljárást nem közösen kezdeményezik, akkor a kamara a közvetítói eljárás lefolytatása iránti kérelem kézhezvételét követő tizenöt napon belül megküldi a kérelmet a másik félnek. A másik fél a kérelem kézhezvételét követő tizenöt napon belül nyilatkozik arról, hogy hozzájárul-e a közvetítói eljárás lefolytatásához. Amennyiben mindkét fél az eljárás lefolytatása mellett dönt, a kamara felhívja a feleket az általános eljárási költség fele-fele arányban történő megfizetésére. Az általános eljárási költség megfizetését követően a kamara a feleket meghívja abból a célból, hogy a közvetítói eljárást lefolytató egészségügyi közvetítói tanács (a továbbiakban: tanács) összetételében megállapodjanak. A felek a tanács tagjait a kamara által vezetett közvetítói névjegyzékből jelölik ki.

A tanács egyik tagjának jogásznak, a másik tagjának más felsőfokú végzettséggel rendelkező közvetítőnek kell lennie. Ha a felek a közvetítő személyében nem tudnak megállapodni, mindkét fél jelöltje tagja lesz a tanácsnak. A felek megállapodhatnak abban is, hogy a tanács eljárását egyetlen közvetítő folytassa le.

Az egészségügyi szolgáltató az egészségügyi államigazgatási szerv által kiadott működési engedély alapján jogosult egészségügyi szolgáltatás nyújtására [Eütv. 3. § f) pont]. Az Eütv. 108. § (2) bekezdése alapján a működési engedély kiadásának feltétele az egészségügyi szolgáltatás során okozott kár megtérítésére kötött felelősségbiztosítás. A közvetítói eljárás megindulása esetén az egészségügyi szolgáltató értesíti az eljárásról a felelősségbiztosítót is, valamint a biztosító nevééről és székhelyéről tájékoztatja a kamarát. A tanács üléseire – észrevételezési jog biztosítása mellett – a biztosítót is meg kell hívni. Az egészségügyi szolgáltató úgy is nyilatkozhat, hogy a közvetítói eljárásban a biztosítója részvételének mellőzését kéri.

A tanács a felek egyetértése esetén szakértőt vehet igénybe. A szakértőt a felek bízzák meg, ők is fizetik, bár az összeg viselésének arányairól megállapodhatnak. A megbízásban meg kell jelölni a megválaszolandó szakkérdéseket. Szakértőként bárki eljárhat, aki a kérdés elbírálása szempontjából szakértelemmel rendelkezik, és akinek a személyében a felek meg tudnak egyezni. A felek az igazságügyi szakértők jegyzékéből is választhatnak szakértőt. A szakértő a meglévő egészségügyi dokumentáció alapján vagy a beteg hozzájárulása mellett személyes betegevizsgálat alapján készíti el szakvéleményét.³² A szakértő ténykérdések megállapítására is felkérhető.³³

A tanács az ülést a kamara helyiségében tartja, de a felek az ügy körülményeire tekintettel megállapodhatnak kihelyezett ülés tartásában is. Az ülés három módon

³¹ Decastello Alice: *A közvetítói eljárás az egészségügyben*. Doktori értekezés. Pécs, 2008, 118. o. <https://ajk.pte.hu/files/file/doktori-iskola/decastello-alice/decastello-alice-vedes-ertekezes.pdf> (Letöltve: 2023. 01. 04.).

³² Eü. kvtv. 9. §

³³ Decastello i.m. 130. o.

fejeződik be. Ideális esetben a felek megállapodnak, az egyezséget a tanács írásba foglalja, és azt a tanács tagjai, valamint a felek aláírják. Az egyezés a biztosítóval szemben csak akkor hatályos, ha azt a biztosító tudomásul vette, vagy részben tudomásul vette. Utóbbi esetben meg kell jelölni, hogy a biztosító milyen összegben veszi tudomásul az egyezésben foglaltakat.³⁴ A megállapodás nem egy szerződés, sokkal inkább a kötelezettségek összegzése: egyértelműsíti, hogy a felek miben egyeztek meg, és ez szolgál az elvégzendő feladatok és a betartandó határidők alapjául. A megoldás 'REMEK', azaz részletes, elvégezhető, mérhető, elfogadott határidős és konkrét.³⁵ A felek dönthetnek további ülés szükségessége mellett is.

Amennyiben a felek nem látnak lehetőséget az egyezés megkötésére, nem születik megállapodás közöttük. A zárómegállapításnak tartalmaznia kell, hogy a felek felelősséget éreztek a konfliktusban játszott szerepükért, és keményen dolgoztak a kölcsönösen elfogadható megoldás kialakításáért.³⁶

VIII. Záró gondolatok

A társadalmi együttélés és az emberi kapcsolatok természetes velejárói a konfliktusok. E konfliktusok azonban sokkal mélyebbek, ha emberi élet forog kockán. Tanulmányomban az állami igazságszolgáltatáson keresztül érvényesülő peres eljáráson kívül a humánusabb vitarendezési mechanizmusok előnyeit szerettem volna felvillantani, úgy, mint az Integrált Jogvédelmi Szolgálat keretein belül működő betegjogi képviselő eljárását, valamint az egészségügyi közvetítői eljárást. Nem minden megbetegedés alapul jogellenes magatartáson, éppen ezért fontosnak tartottam a vizsgálódásomat az állami kártalanítás eseteire is kiterjeszteni.

Megítélésem szerint, mielőtt a beteg polgári peres eljárásban érvényesíti igényét az egészségügyi szolgáltatóval szemben, mindenképpen érdemes a „békésebb” megoldások valamelyikét igénybe venni, figyelemmel arra, hogy a végrehajtható határozat meghozataláig a – hosszú és alapos bizonyítási eljárás okán – a perkoncentráció elveinek megfelelően eljárva is évek telhetnek el, és az egészségkárosodással, vagy súlyosabb esetekben a halál bekövetkezésének reális lehetőségével járó élethelyzetekben minden perc számít, a sérelemdíj a kompenzációs funkcióját pedig csak a beteg életében tudja ellátni.

³⁴ Eü. kvtv. 11. §

³⁵ Decastello i.m. 126. o.

³⁶ Lovas Zsuzsa – Herczog Mária: *Mediáció, avagy a fájdalommentes konfliktuskezelés*. Múzsák Kiadó, Budapest, 1999, 65-83. o.

Szabó Patrik:
A jogalkotással okozott kárért való felelősség hazai bírósági gyakorlatáról
röviden¹

Jelen írás célja, hogy a jogalkotással okozott kárért való felelősség bírósági gyakorlatát nagyvonalakban áttekintse, és bemutassa azokat a főbb csomópontokat, amelyek körül a jogalkotással okozott kárért való felelősség problémaköre összpontosul. Ennek érdekében az írás előbb az Európai Unió Bíróságának mérföldkő döntéseit, majd a hazai bírósági gyakorlatot mutatja be, kitérve többek között az Alkotmánybíróság, valamint a magyar polgári bíróságok releváns döntéseinek legfontosabb megállapításaira.

I. Az Európai Unió Bíróságának mérföldkő döntései

A Frankovich döntés volt az első mérföldkő azon az úton, amelyen az Európai Unió Bírósága (a továbbiakban: EUB) a tagállamokat az uniós jog megsértése okán terhelő kártérítési felelősséget megállapította. A döntésnek köszönhetően mára olyan hibrid felelősségi rezsim alakult ki, ahol a felek az EUB gyakorlatára hivatkozva, de csakis a tagállami kártérítési szabályok keretei között érvényesíthetik az igényeiket. E hibrid rezsimet a magyar bírói gyakorlat akként ismerte el, hogy „*nincs önálló, uniós jogon alapuló kártérítési felelősség, ílyet az uniós szerződések nem ismernek*”. A Fővárosi Ítéltábla kiemelte, hogy az EUB gyakorlata csak „*értelmezési elveket fektet le abban a vonatkozásban, hogy a saját belső kártérítési jogi szabályokat miként kell értelmezni, amikor az uniós jogon alapuló kártérítési felelősséget vizsgálja a bíróság.*”²

Az EUB a Francovich-ügyben megállapította,³ hogy ha az egyének nem fordulhatnak jogorvoslatért a tagállamokkal szemben és nem követelhetnének kártérítést a nem megfelelő jogalkotás miatt, akkor a teljes uniós szabályozás hatékonysága veszne el.⁴ Az EUB emellett az Európai Unióról szóló Szerződés (a továbbiakban: EUSZ) 4. cikk (3) bekezdésében lefektetett „közösségi hűség” elvére alapozta a tagállami felelősség elismerését, amely kötelezettségbe az EUB álláspontja szerint az uniós jog megsértéséből eredő károkozás következményeinek jóvátétele mellett,⁵ az egyének számára biztosítandó hatékony (uniós jogi) jogvédelme biztosítása egyaránt beletartozik.⁶

¹ A tanulmány az Innovációs és Technológiai Minisztérium ÚNKP-21-3 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból finanszírozott szakmai támogatásával készült.

² BDT2018. 3923.; Pf.20.270/2019/6.; Pf.21.081./2016/6

³ 1991. november 19-i Andrea Francovich és Danila Bonifaci és mások kontra Olasz Köztársaság ítélet, C-6/90 és C- 9/90, 1991 I-05357.

⁴ 1991. november 19-i Andrea Francovich és Danila Bonifaci és mások kontra Olasz Köztársaság ítélet, C-6/90 és C- 9/90, 1991 I-05357. 33. pont

⁵ 1991. november 19-i Andrea Francovich és Danila Bonifaci és mások kontra Olasz Köztársaság ítélet, C-6/90 és C- 9/90, 1991 I-05357. 36. pont

⁶ Pascal van Gerven: Bridging the unbridgeable: community and national tort laws after Francovich and Brasserie. *International and Comparative Law Quarterly*, 1996/3. 542. o

Az EUB később a tagállamok közös kártérítési jogi alapelveiből vezette le az EU jogát sértő jogalkotásért fennálló tagállami kártérítési felelősséget. A Brasserie-ügyben az EUB rögzítette, hogy „[a] tagállamok közös jogi elve, hogy az EUSZ 340. cikk (2) bekezdése a Közösség szerződésen kívüli kártérítési felelősségét keletkezteti, melyet maga a Közösség, szervei, vagy hivatalnokai okoznak kötelezettségük teljesítése során.”⁷ Az EUB álláspontja szerint tehát a jogalkotói kárfelelősség valamennyi tagállam jogában megjelenő közös alapelv, amely kijelentés erősen megkérdőjelezhető, és célja abban állt, hogy a fenti levezetés mellett további legitimációs alapot szolgáltatasson az EUB döntésének.

Az EUB nem rögzítette pontosan, hogy melyek a jogalkotói kárfelelősség megállapításának pontos feltételei. A Brasserie-ügyben három feltétel került megfogalmazásra, amelyek teljesülése esetén a későbbi gyakorlat is megállapította a tagállami jogalkotók felelősségét. E három feltétel a következő:

- (i) a megsértett uniós szabály a magánszemélyek számára jogokat kell, hogy keletkeztessen,
- (ii) e szabály megsértésének kellően súlyosnak lennie, és
- (iii) közvetlen okozati összefüggésnek kell fennállnia a jogsértés és a magánszemélyek által elszenvedett kár között.⁸

Amint az már fentebb említésre került, a jogalkotással okozott kárért való felelősség egy hibrid rezsim talaján áll, ezért hangsúlyozandó, hogy a nemzeti bíróságoknak az EUB által lefektetett konjunktív feltételek alapján, a kapcsolódó iránymutatások figyelembevételével mellett, de a tagállami jogszabályokat alkalmazva kell megítélniük a tagállam felelősségét, és az okozott kárt is ennek megfelelően kell elhárítani.⁹ Az EUB emellett két alapelvi jelentőségű tételt fogalmazott meg. Az EUB rögzítette, hogy az egy egyenértékűség és a tényleges érvényesülés elvére tekintettel a nemzeti jogszabályok nem lehetnek kedvezőtlenebbek a hasonló jellegű igényekre vonatkozó nemzeti jogszabályoknál, valamint azok érvényesítését sem nehezíthetik aránytalanul el.¹⁰

⁷ 1996. március 5-i Brasserie du Pêcheur SA kontra Bundesrepublik Deutschland és The Queen kontra Secretary of State for Transport, ex parte: Factortame Ltd. és társai ítélet, C-46/93 és C-48/93, 1996 I-01029 93. pont.

⁸ 2018. október 4-i Kantarev kontra Balgarska Narodna Banka ítélet, C-571/16, ECLI:EU:C:2018:807. 94. pont; 2016. július 28-ai Milena Tomasova kontra Szlovák Köztársaság ítélet, C-168/15, ECLI:EU:C:2016:602, 22. pont; Brasserie 51. pont; 2013. március 14-i Jutta Leth kontra Republik Österreich, Land Niederösterreich ítélet, C-420/11, ECLI:EU:C:2013:166, 41. pont

⁹ 2014. június 19-i Thomas Soecht és társai kontra Land Berlin és Bundesrepublik Deutschland ítélet, C-501/12,

ECLI:EU:C:2014:2005, 100. pont; 2010. november 25-i Günter Fuß kontra Stadt Halle ítélet, C-429/09, ECLI:EU:C:2010:717. 48. pont.

¹⁰ 2010. január 26-i Transportes Urbanos y Servicios Generales SAL kontra Administración del Estado ítélet, C-118/08, ECLI:EU:C:2010:39, 31. pont; 2003. szeptember 30-i Gerhard Köbler kontra Republik Österreich ítélet, C-224/01, 2003 I-10239. 58. pont; 2007. március 13-i Test Claimants in the Thin Cap Group Litigation kontra Commissioners of Inland Revenue ítélet, C-524/04, ECLI:EU:C:2007:161. 123. pont.

II. Jogalkotással okozott kárért való felelősség hazai gyakorlata

Az alábbi fejezetben a jogalkotással okozott kárért való felelősség hazai bírósági gyakorlatának áttekintésszerű bemutatására kerül sor, kezdve a közigazgatási jogkörben okozott kárért való felelősséggel kapcsolatos hazai bírósági gyakorlattal, az Alkotmánybíróság döntései át, egészen három, a polgári ügyekben ítélező bíróságok gyakorlatát meghatározó döntésig.

II.1. A közigazgatási jogkörben okozott kárral kapcsolatos hazai bírósági gyakorlat

A jogalkotással okozott kár intézménye idáig nem képezte hatályos magyar polgári jogi szabályozás részét. E hiányosság az általános kártérítési szabályok, valamint az államigazgatási jogkörben okozott kárért való felelősség felhívásával hidalható át. Utóbbi kapcsán a 42. számú állásfoglalás rögzítette, hogy az „[...] államigazgatási jogkörben okozott kárnak csak az államigazgatási jellegű, tehát a közhatalom gyakorlása során kifejtett szervező-intézkedő tevékenységgel, illetőleg ennek elmulasztásával okozott kárt lehet tekinteni.”¹¹ Annak meghatározása során pedig, hogy mi számít államigazgatási tevékenységnek, nem az eljáró szerv minőségét, hanem az általa megvalósított konkrét tevékenységét szükséges tekintetbe venni.

A Legfelsőbb Bíróság például úgy ítélte meg, hogy „[a] városrendezési terv megállapítása és a közúti forgalom szervezése közhatalom gyakorlása körében kifejtett szervező-intézkedő tevékenység”, s ennek nyomán megállapította, hogy a város rendezési tervét szabályozó rendelet államigazgatási tevékenységnek tekinthető.¹² Ettől merőben eltérően, más dogmatikai alapokra helyezkedve a Debreceni Ítéltábla az önkormányzati rendelet jogszabályi minőségére tekintettel akként foglalt állást, a tevékenységével összefüggésben bekövetkezett kárért immunitás védi az önkormányzatot.¹³

E dogmatikai bizonytalanságot feloldja a Legfelsőbb Bíróság döntése, amely alapján a jogalkotással okozott kár nem minősül közigazgatási jogkörben okozott kárnak, így a Ptk. közigazgatási jogkörben okozott kárra vonatkozó felelősségi szabályain kívül esik a törvényhozó felelőssége.¹⁴

II.2. Az Alkotmánybíróság gyakorlata

Az Alkotmánybíróság (a továbbiakban: AB) absztrakt utólagos normakontroll eljárásban semmisített meg egy önkormányzati rendeletet. A határozatban az AB rögzítette, hogy Leányfalu község önkormányzati rendelete olyan jogtechnikai megoldást tartalmazott, amely a helyi adókról szóló törvényben leírt, alaki követelményeinek megfelelő eljárás útján, egyértelműen a jogszabály anyagi jogi tartalmának kijátszását célozta. Az AB

¹¹ LB PK 42. sz. állásfoglalás

¹² BH1990. 8. 314.

¹³ Debreceni Ítéltábla Pf.II.20.232/2006/4.

¹⁴ LB. Pf.VI.21.331/1994.

álláspontja szerint „[az] önkormányzat - a Htv.-nek e szabályát formálisan értelmezve – valójában visszaélt a jogalkotói hatalmával”,¹⁵ így a rendeletet az AB megsemmisítette. Hasonlóan döntött a testület egy másik ügyben, ahol egy község telekadó-kivetési gyakorlatának vizsgálata során arra jutott, hogy a polgármesteri hivatal tulajdonszerzési szándéka miatt vetettek ki súlyosan aránytalan évi vagyoadót.¹⁶

Egy másik ügyben az AB abban észlelt problémát, hogy az önkormányzat képviselő-testülete olyan széles körben írta elő a közterület-használati engedélyek szükségességét, hogy még a gyalogjárdán való sétálást vagy a parkban fénykép készítését is engedélybeszerzési kötelezettséggel terhelte. Ez ilyen jellegű és terjedelmű beavatkozást az AB a jogalkotói felhatalmazással való visszaélésnek minősítette.¹⁷

A jogalkotó hatalom alkotmányos korlátjára, és annak célhoz kötöttségét hangsúlyozta az AB, amikor Békés Megye Képviselő-testületének a megyei önkormányzati képviselők tiszteletdíjáról, juttatásáról és költségtérítéséről szóló rendeletét megsemmisítette.¹⁸ A testület (ehhez hasonlóan) egy korábbi döntésében már rögzítette, hogy „[a] demokratikus jogállamokban - így hazánkban is - a joggal való visszaélés tilalmának érvénye nem szorítkozik egyetlen jogágra, hanem e tilalom - az egyes jogágak sajátosságaitól függő formában - az egész jogrendszerben érvényre jut.”¹⁹

II.3. Mérföldkő döntések a hazai bírósági gyakorlatból

E fejezet három olyan döntést kíván röviden összefoglalni, amelyek a hazai bírósági gyakorlat fejlődését alapjaiban meghatározták.²⁰ A terjedelmi korlátokra tekintettel e körben röviden az egyes ügyek ténybeli háttérét, majd a bírósági határozatok elvi megállapításait mutatom be.

a) A Csárdaszállás Zrt. ügye

Az ügy tényállási háttérét a földforgalmi törvény módosítása képezte, amely értelmében a 2014. április 30-án fennálló, határozatlan időre, vagy 2014. április 30. után lejáró, határozott időtartamra nem közeli hozzátartozó javára alapított haszonélvezeti jog, illetve használat joga 2014. május 1-jén *ex lege* megszűnt. Ennek következtében az ingatlanügyi hatóság törölte az ingatlan-nyilvántartásból a felperes termőföldekre bejegyzett haszonélvezeti jogát.

A törvénymódosítással összefüggésben az Alkotmánybíróság a 25/2015. (VII. 21.) AB határozatban megállapította, hogy a törvényalkotó alaptörvény-ellenes helyzetet idézett elő azáltal, hogy a megszűnt haszonélvezeti és használati jogokhoz kapcsolódóan nem

¹⁵ 55/1993. (X. 15.) AB határozat

¹⁶ 1531/B/1991. AB határozat

¹⁷ 49/1995. (VI. 30.) AB határozat

¹⁸ 24/1997. (IV. 25.) AB határozat

¹⁹ 31/1998. (VI. 25.) AB határozat

²⁰ E ponton kívánom felhívni a figyelmet arra, hogy e körbe legalább egy negyedik és egy ötödik döntés, a Szerencsjáték gépekkel kapcsolat ügyekben hozott döntések beletartoznak, azonban a terjedelmi korlátokra való tekintettel e döntések ratio decidendiére csak röviden utalok a fejezet végén (ld.: Fővárosi Törvényszék 2.P.22.701/2015/35.; Fővárosi Ítéltábla 8.Pf.21.082/2016/12.).

alkotta meg a vagyoni hátrányok kiegyenlítését lehetővé tevő szabályokat. A Szegedi Ítélőtábla a Frankovich ügyre visszautalva rögzítette, hogy nem lehet alátámasztani az államnak az alkotmányellenes jogalkotás miatti felelősség alóli mentességét, ha az uniós jogba ütköző jogalkotással okozott károkért felelnie kell. Következésképpen az államot a belső jog alapján a Ptk. általános deliktuális felelősségi alakzata szerint lehet felelősségre vonni.²¹ A Szegedi Ítélőtábla megállapította, hogy a magyar állammal szemben a kereset jogalapja fennáll, és kiemelte, miszerint az alperesek által hivatkozott állami immunitás azt eredményezné, hogy a jogalkotó kiléphetne a jogállamiság kereteiből, figyelmen kívül hagyhatná az AB határozatait, ami viszont sem az Alaptörvénnyel, sem a jogalkotásról szóló törvénnyel nem egyeztethető össze.²²

A Szegedi Ítélőtábla az elsőfokú ítéletet helybenhagyta. Az Ítélőtábla egyetértett az elsőfokú bírósággal abban is, hogy a jogalkotót nem illeti meg feltétlen immunitás a jogalkotással (illetve annak elmulasztásával) okozott károkért, és hangsúlyozta, hogy a jogalkotó immunitását kimondó jogszabályi rendelkezés sem a korábbi, sem a hatályos jogunkban nem található. Az ítélet egyik talán legfontosabb megállapítását az képezi, hogy a jogalkotó általi károkozás mulasztásos formáját valamely uniós vagy nemzetközi jogból, illetve az Alaptörvényből eredő jogalkotási kötelezettség elmulasztása is megalapozhatja. Az Alaptörvényből fakadó jogalkotási kötelezettség akkor terheli a jogalkotót, ha a jogalkotás elmulasztása alaptörvény-ellenes helyzetet idézne elő, amelyet csak az Alkotmánybíróság jogosult megállapítani. Ha viszont az Alkotmánybíróság megállapította, hogy a jogalkotó elmulasztotta jogalkotási kötelezettségét, és ezzel alaptörvény-ellenes helyzetet idézett elő, a jogalkotói mulasztás jogellenessége – tekintettel az alkotmánybírósági határozatok *erga omnes* jellegére – nem vitatható. A perbeli esetben éppen ez volt a helyzet, mert a jogalkotó nem alkotta meg a kivételes, a szerződő felek közötti elszámolás során nem érvényesíthető, de érvényes szerződésekkel összefüggő vagyoni hátrányok kiegyenlítését lehetővé tevő szabályokat. Ezért az alkotmánybírósági határozat alapján megállapítható az állam mulasztásban megnyilvánuló jogellenes károkozása.

b) A Budaörs város szolidaritási hozzájárulása

Az ügy ténybeli háttere röviden akként foglalható össze, hogy a 2017. évben április végéig a Magyar Államkincstár szolidaritási hozzájárulás címén összesen 765 260 050 forintot vont le azonnali beszedési megbízással a felperes folyószámlájáról. A felperes keresetében azt kérte a bíróságtól, hogy kötelezze az alperest kártérítés címén a fenti összeg (valamint a törvényes késedelmi kamatok és a perköltség) megfizetésére.

Ebben az ügyben a Fővárosi Törvényszék kifejtette, hogy a bírói gyakorlat szerint a jogalkotó azért nem felel a jogalkotással okozott kárért, mert a közjog szabályai alapján, a népszuverenitás elvére visszavezethetően, immunitás illeti meg.²³

A bíróság azonban megállapította, hogy a jogállamban csak a jog által meghatározott keretek között lehet beavatkozni a polgárok életébe, a jogszabályok alkalmazásából eredő

²¹ Szegedi Ítélőtábla Pf.II.20.329/2017/10.

²² Szegedi Ítélőtábla Pf.II.20.329/2017/10.

²³ Fővárosi Törvényszék 28.P.20.810/2017/28.

hátrányt pedig kötelesek viselni a jogalanyok. Nem állhat fenn ez a kötelezettség, ha valaki érvénytelen vagy hatálytalan jogszabály alkalmazásából eredően szenved el hátrányt, például ha az Alkotmánybíróság visszamenőleges hatállyal megsemmisít egy jogszabályt. Ilyen esetben a jogszabály erejénél fogva beálló vagy onnantól kezdődő jogcím hiányában vissza kell fizetni, amennyiben pedig irreverzibilis a károsodás, felmerülhet a felelősen eljáró személy vagy jogalkotó felelőssége. A törvényszék azt is hozzátette, hogy a közjogi kötelezettség hiányában elszenvedett hátrány szükségképpen kötelmet, azaz polgári jogi jogviszonyt eredményez, ha az tényállásszerű.²⁴

A Fővárosi Ítéltábla a törvényszék ítéletét hatályon kívül helyezte, arra hivatkozva, hogy a jogszabály jogellenessége csak akkor állapítható meg, ha az alaptörvény-ellenes, ezt pedig kizárólag az Alkotmánybíróság megsemmisítő határozatával lehet alátámasztani.

c) A magánnyugdíjpénztárak ügye

Ebben az ügyben²⁵ a felperes másodlagos kereseti kérelmében azzal érvelt, hogy az állam a Nyugdíjreform és Adósságsökkentő Alapról, és a szabad nyugdíjpénztár-választás lebonyolításával összefüggő egyes törvénymódosításokról szóló 2010. évi CLIV. törvénnyel a magánnyugdíj-pénztári önkéntes tagdíj-kiegészítés hozamát jogtalanul elvonta, amellyel megsértette a tulajdonjogát, mert a törvény módosítása következtében a magánnyugdíj-pénztárakban lévő, a tagok önkéntes befizetéseinek inflációs hozamát a tagoknak nem fizették ki.

Az elsőfokú bíróság a keresetet elutasította, mert álláspontja szerint az egységes bírói gyakorlat szerint a jogalkotással összefüggésben – kifejezett jogszabályi rendelkezés hiányában – nem keletkezik a jogalkotó és a károsult között kötelmi jogviszony, így a polgári jogi kárfelelősség szabályai sem alkalmazhatók.

Ezzel merőben ellentétes álláspontot fogadott el a másodfokon eljáró bíróság, amely szerint a jogalkotásért való állami felelőtlenség tételét az EUB gyakorlata áttörte, és az Alaptörvény 28. cikkére figyelemmel nem lehet olyan diszkriminatív álláspontot elfogadni, hogy az uniós jogi ügyekben az EUB elismerje a jogalkotó felelősségét az által okozott kárért, míg ez a belső (nemzeti) jog alapján ne legyen lehetséges.²⁶

Érdemes megemlíteni, hogy egy másik ügyben a bíróság az AB határozatára hivatkozva annak ellenére állapította meg a károkozó jogalkotás jogellenességét, hogy a szóban forgó jogszabály alkotmányellenességének megállapítására nem került sor.²⁷ Jóllehet, ugyanebben az ügyben a felülvizsgálati kérelmet elbíráló Kúria arra az álláspontra helyezkedett, hogy a közösségi jogot nem érintő jogszabály esetén a fél és az állam között nem jön létre polgári jogi jogviszony, ekként a keresetet elutasította.²⁸

²⁴ Fővárosi Törvényszék 28.P.20.810/2017/28.

²⁵ Az ügy BDT2017. 3737. számon került közzétételre

²⁶ BDT2018. 3817.

²⁷ Fővárosi Ítéltábla 5.Pf.21.081/2016/6/II.

²⁸ Ld.: Kúria tájékoztatója: <http://lb.hu/hu/sajto/tajekoztato-kuria-pfviv202112017-szamu-karertes-irant-indult-ugyben-hozottdonteserol> (2022.08.01.)

III. Összegzés

Összességében elmondható, hogy a jogalkotással okozott kár hazai bírósági gyakorlata igyekszik az uniós jogi fejleményeket szem előtt tartani, egyre inkább áttöri a jogalkotó abszolút immunitását, ugyanakkor a jogellenességet kizárólag további többlettényállási elemek, pl. az adott jogszabály AB általi alkotmányellenességének megállapítása során mondja ki, és a jogáig jogellenesség tanát nem alkalmazza. Abban a bírósági gyakorlat továbbra is egységes, hogy a jogalkotó károkozására a deliktuális felelősség szabályai alkalmazandók, azonban annak tényállási elemei tekintetében ma sem született egységes álláspont.

Abstracts

Katalin Gombos: The Contours of the Rule of Law

The rule of law is one of the legal issues that is in the focus of public attention due to several reasons. Many experts and judicial forums interpret the term, and it has also become a key element in political debates. The rule of law is not a new concept and it is inextricably linked to many others. The paper attempts to define the content of the rule of law, to describe its enforcement mechanisms, to clarify the concepts closely related to the rule of law and to present the legal-dogmatic debates of the subject.

Keywords: rule of law, legal certainty, judicial independence, preliminary ruling procedure.

Gergely Lendvai: Zwarte Piet in the context of the Facebook Oversight Board - understanding Zwarte Piet and cultural differences,

The paper presents the precedent decision of the Facebook Oversight Board known as Zwarte Piet. The decision is of particular importance for several aspects of Facebook content moderation and the Oversight Board's jurisprudence. In addition to the legal interpretation of the "blackface" phenomenon, the case also highlighted the Oversight Board's cultural and social standards. The paper briefly describes the Oversight Board as Facebook's "quasi-constitutional court" and its functioning, presents the facts of the case and the decision, and provides a critical reading of the decision and its possible implications. It also discusses the history of "blackface", its current perception in legal and social sciences and attempts to interpret the Oversight Board's decision in the context of the foregoing.

Keywords: Facebook Oversight Board, freedom of speech, Zwarte Piet.

László Selniczan: Law Enforcement in the Health Care System

The European Union has taken several steps in the recent years in the field of judicial cooperation in civil matters in order to further complete the area of freedom, security and justice. Some policy areas are regulated jointly by the Union and the Member States, and the Member States may only legislate if the Union has not regulated that area or has decided not to regulate it. Health also belongs to this shared competence.

Conflicts are the natural part of social coexistence and human relationships. However, these conflicts are much deeper if human life is at stake. The activities of the Integrated Law Enforcement Service and the health mediation procedure with the participation of the parties can be a real solution to the problem of the parties.

When a health care provider makes a mistake in the process of healing, it is actually violating the named rights of patients receiving health care, the patient rights. In the event of the violation of the rights specified in the Law CLIV of 1997 on Health, the patient may turn to the Integrated Law Enforcement Service by avoiding litigation.

In order to settle the disputes between the patient and the health service provider out of court, the parties may jointly – and voluntarily – initiate to settle the dispute through mediation as well.

In the case of damage caused in connection with the services of health care providers during the choice of civil litigation, the rules of liability for non-contractual damage of Act V of 2013 on the Civil Code shall apply to liability, regardless of the contractual relationship. For this reason, the rules on compensation for breach of contract and the non-cumul rule for the exclusion of parallel claims for damages do not apply in the healthcare relationship either.

In addition to litigation through the state judiciary, the study also highlights the benefits of more humane dispute resolution mechanisms. Not all illnesses are based on illegal behaviour, and in this regard, cases of state compensation are also the subject of investigation.

Keywords: judicial cooperation in civil matters, health mediation procedure, Integrated Law Enforcement Service, liability for non-contractual damage.

Patrik Szabó: The judicial practice on liability for damage caused by legislation

The aim of this paper is to give a broad overview of the judicial practice on liability for damage caused by legislation and to present the main nodes around which the problem of liability for damage caused by legislation is centred. To this end, the paper first presents landmark decisions of the Court of Justice of the European Union, and then discusses the Hungarian judicial practice, including the most important findings of the Constitutional Court and the most important findings of the relevant decisions of Hungarian civil courts.

Keywords: state liability, liability for damage, damage caused by legislation.